

Acton Friis Agersø, Egholm & Omø

AGGERSØ

Barometret falder stærkt, fortæller man os i Fiskerbyen. Vort eget er ogsaa faldet — desværre af Sømmet og helt ned paa Gulvet, hvorved Viserne røg ned og stod paa Cornelius Knudsen! Hvad kan vi nu ikke vente os--

Vi forlader Omø Havn og sætter Kursen mod Aggersø. Da vi gaar østpaa gennem Sundet, kommer en svær Tordenbyge fra Nordvest med kraftig Kuling og trækker over Aggersø ind mod Sjælland. Inde i Aggersø Sund, hvor vi faar Næsen mod Kulingen, piskes Søen endnu svært af Vinden, men vi tager ikke en Draabe Vand ind — „Rylen“ er god nok!

Havnen ved Aggersø er den fuldendte Idyl med yndige, maleriske Omgivelser, kulminerende i den prægtige Elmeallé, som fører op mod Byen. Den ligger midt paa Øens Østside, der som Modsætning til Omøs er karakteristisk ved sin Fladhed og ujævne Indskæringer, medens Vestsiden er ret som en Lineal i Nord—Syd med større og mindre Klinter. Aggersø har saaledes alle Papirer i Orden, den er en Ø som den skal være. Den er den største af Tvillingøerne, dens Længde fra N.—S. er 672km, dens største Bredde 21/3km. Mod Syd er den skilt fra Omø ved det 2 km brede Omø Sund, mod Øst fra Sjælland ved det 23/4km brede Aggersø Sund, og fra den lille Egholm i Nord ved den kun 200 m brede Egholms Vejle, der er saa lavvandet at den daglig befærdes af Køretøjer. Øens Areal er 1245,7 Tdr. Land. Men til Sognet hører desuden Egholm og et Par ganske smaa Holme, saa dettes samlede Fladeindhold er 1399 Tdr. Land, Øen har et Befolkningstal paa 447 Individuer og hører under Sorø Amt.

Aggersøs Navn staves i Valdemar II.s Jordebog Akærøs — en Skrivefejl for Akærø — og udledes af Mandsnavnet Akær. Foruden Jagthus nævner Bogen baade Hjort og Daadyr paa Øen, og desuden „Æbin“ — et gaadefuldt Ord, som ingen hidtil har kunnet tyde. Det er naturligvis ikke epin (lat. for Aber), da saadanne ikke kan leve vildt i vort Klima. Man har gættet paa Egern, men da disse Dyr dengang fandtes i Mængde i enhver Skov i Landet, har Jordebogen næppe beskæftiget sig med deres Forekomst specielt her.

Ogsaa andre Steder hører man tidligt om Øen som Vildtbane. Friis-Edwardsen siger om den i Skælskørs Beskrivelse, at den under Frederik II og Christian IV var „som en general Vildbane", saa at „Schielskørs" Borgere stadig maatte færges Kongen og hans Jægere eller Lensmanden over til denne Ø. Under Christian III og Frederik I havde Kansleren Johan Friis hjemsøgt Stedet af samme Aarsager. Denne Herre til Hageskov, Hesselager og Borreby (f. 1494, d. 1570), som forøvrigt havde Ry for at forøge sit rigelige Jordegods paa temmelig grisk Vis, var en højtdannet og kundskabsrig Mand, som var Rigens Kansler fra 1536 og desuden Kansler for Universitetet og stærkt interesseret i Videnskaberne. Han ejede baade Aggersø, Omø og Egholm, og paa hans Tid var „Aggersøgaard" et Jagtog Lystslot, hvor han ofte opholdt sig. Fra hans Tid hidrører den endnu bestaa-ende, pragtfulde Lindeallé i Aggersøgaards Have og den imponerende Elmeallé „Strandalléen" mellem Havnen og Gaarden.

Der gaar endnu paa disse Øer Frasn om Jagterne i gamle Dage, naar Herren til Borreby med sine Jagtfæller rasede henover dem med de halsende Hundekobler, efter først at være landede i deres Chalupper ved Aggersø Havn og i højtideligt Optog med Forridere var draget op til Gaarden. Og herinde gik det drøjt til efter Dagens Jagt.

Dengang var der Bomme for alle Indkørsler til Byen. Den gamle Port foran Strandalléen fandtes til 1760, og endnu træffer man hos Øens Beboere et Skilderi, der bærer Indskriften fra den gamle Strandport, og som begynder saaledes:

Oh! store Gud og Skabermænd
som sidder i det høje
og styrer baade Land og Vand!
Se med dit Forsynsøje

til Agersø og Omø Land
og Holmene tillige;
lad alt, hvad Skade gøre kan
fra disse Grænser vige!

Øerne kom i det 17. Aarhundrede paa Amtmand Hugo Lutzows Hænder for „udlagte Penge". 1770 skødedes de for 16,200 Rdlr. til Kromand Lars Nielsen, der i 1774 solgte dem til Sognepræst i Skelskør Fr. Liitken Thank (f 1820) og en Medinteressent, som i 1782 overlod Præsten hele Redeligheden. Som omtalt under Omø købtes Øerne i 1812 af en Assessor Møller, hvis Børnebørn arvede Øerne, der saaledes kom paa forskellige Hænder. Siden den Tid er Indbyggerne alle bleven Selvejere.

Christian V og hans Dronning opholdt sig i 1681 flere Dage hos Præsten paa Aggersø, da de under Overfart over Beltet maatte søge herind for Uvejr. Om Øens gamle Skove siger Pontoppidan (1764) : „Paa hver Side af Agersøen ligger tvende smaa Holme ved Navn Eegholm og Helleholm 1). Dér

Acton Friis Agersø, Egholm & Omø

saavel som paa Agersøen selv er nu liden Skov, men skal fordum have været overflødig, og siges at være deels paa eengang ruineret Anno 1652 af en stærk Orkan, som kuldkastede de bedste Træer, deels ogsaa af en Slags Strandfugle kaldet Roger, som i stor Mængde byggede Reder og med deres Urenlighed forvoldte at mange Træer gik ud."

Det er vel her som alle andre Steder snarere hensynsløs Hugst, der har forvoldt Miseren, og muligvis har Kromanden og Præsten været med til at repræsentere henholdsvis Orkanen og „Rogerne“.

„Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn“ 1812 omtaler ligesom ved Omø Øens frugtbare Jord, rige Fuglevildt og „overflødige Fiskerie“. Dengang var her endnu mange Spor af tidlig Bebyggelse, saaledes Gravhøje og mange Oldtidsfund. Her omtales desuden „en Bautasten, 3 Alen høj, der staar ved Helleholms Mølle“.

Det var ud for Aggersø, at nogle danske Kanonbaade den 2. August 1808 erobrede den engelske Orlogsbrig „The Tigress“, og paa Sydvestpynten ud mod Omø Sund findes endnu Resterne af en anselig Skanse, som stammer fra Krigs-aarene 1807—14, da et jydske Jægerkorps var stationeret paa Øen.

Der har ingen Ildebrand været paa de 3 Øer siden 1734, og Indbyggerne paastaar, at „det kan ikke brænde paa Øerne“. — I 1891 var det dog ved at gaa galt, idet der gik Ild i en Stak Ærtehalm tæt opad en Bondegård, og det paa et saa uheldigt Tidspunkt, da alle Byens Mandfolk var i Marken. Men Kvinderne slukkede Ilden alene og afværgede Brandfaren fra Gaarden, hvis Ejerinde selv stod i Gadekjæret hele Tiden og fyldte Spandene, mens de andre bar Vand. Og bortset fra denne Løsslupethed har det slemme Element virkelig ikke siden vagabonderet paa Øen.

Acton Friis Agersø, Egholm & Omø

Gennem den imponerende, gamle Elmeallé gaar jeg op til Byen, denne Allé, som efter sigende skylder Johan Friis sin Tilblivelse, og saaledes skal være sine 300 Aar gammel.

Vandringen gennem Landsbyen bereder baade glædelige Overraskelser og Skuffelser. Mange prægtige gamle Gaarde og Huse findes her endnu, som er en Fryd for Øjet, og ligesom i Omø By findes ogsaa her de smukke Stendiger, omend færre og siettere vedligeholdte og ligeledes mindre anselige. Men Øksen ligger allerede ved Roden af Træet: mange Steder, ogsaa i Byens ældste og bedste Del, ligger Pyramider af Cementsten opmagasinerede, omgivet af Kalkballer, og hist og her er Nedrivningen af gamle Bygninger begyndt. Mange Forhaver er allerede nedtrampede og dækkede af graat Kalkstøv, og de skønne Huse staar for Fald.

Det gamle Lystslot stod endnu til Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, da en Køber rev det ned og byggede en ny Gaard paa Stedet. Ogsaa denne nedreves i Begyndelsen af Halvfjerdserne og opbyggedes i sin nuværende Skikkelse. Hvor Gaardens Materialhus nu ligger, stod efter Sigende Johan Friis' Hovedbygning, hvilket passer godt nok med de gamle Alléers Retning. Nær Stedet har ogsaa staaet et Kapel, af hvilket ethvert Spor er forsvundet. Gaarden, der nu kun har 50 Tdr. Land under sig, ejes af et Par Købmænd i Aggersø, der driver Sommerhotel i Hovedbygningen, som nu paa Øen bærer Navnet „Pensionatet". Stedet er omgivet af en herlig, gammel Have, hvori endnu findes de fra Kanslerens Tid levnedes Dobbeltalléer af Lindetræer; de er af anselig Størrelse og stor Skønhed, skønt det kun er Rester af fordums Herlighed.

Smuk er Aggersø By endnu, men fortrinlig maa den have været for 25 Aar siden, da der endnu ikke fandtes én eneste af de stilløse Nybygninger, som nu bryder Harmonien i dens gamle Gader. En ejendommelig Slags Tilbygninger, paa det lokale Sprog kaldet „Løder" og oftest bestaaende af tjæret Træ, finder man hyppigt ved dens gamle Længer.

Mere spartanske og skønhedsfattige Interiører end i Bondehjemmene i denne By skal man lede efter, tiltrods for at Beboerne nu som Modsætning til tidligere er ganske velstillede. Hjemmenes Indre danner en stærk Modsætning til deres Ydre. De fleste Steder findes der saa godt som intet, der kan tilfredsstille de simpleste Krav til Skønhed. I en forholdsvis stor Bondegård fandt jeg saaledes i Stuerne kun nogle elendigt lavede, rødmaalede Møbler, og kun de allernødven-digste: i Dagligstuen et Bord, en Bænk og 3 Stole, en lang Trækasse, indrettet til „Chaiselongue“, et primitivt Hjørneskab og en Spyttebakke. De øvrige Stuer var endnu fattigere og uhyggeligere. Gaardspladsen var snavset og uordentlig, Længerne yderst forfaldne. Og dette Sted var langt fra noget Unicum, især i de ældste Gaarde hersker et slemt Sjuskeri.

Det er paafaldende, hvor den fremadskridende Civilisation viser sig kulturfjendsk og især paa ét Punkt lader Almuen blank: Sansen for det man kalder anvendt Kunst! Og det er en Sans, som én Gang tabt tilsyneladende yderst vanskeligt erhverves igen. Besynderligt er det ogsaa at se, at selv højtannede Folk af Bondeæt, som er forstaaende Læsere og Teatergængere, som har klassisk Musik paa deres Klavér, fortrinlig Literatur paa deres Boghylder, som lærer at ynde god Billedkunst, ja endogsaa selv bliver fremragende Musikere, Malere eller Skribenter — at de kan fylde deres Hjem med Møbler og „Nips“ saa man maa korse sig derved! Tilsyneladende har Slægten ganske tabt Følingen med denne bestemte Form for „Luksus“, som netop saa stærkt prægede de gamle Bønderhjem.

Naar det i disse Tider er hændt, at en Husmand rejser sig op i Thinget og erklærer, at han ingen Kulturfaktor kan finde i Opera og Ballet, saa kan man dertil svare, at det er der heller ingen der

Acton Friis Agersø, Egholm & Omø

forlanger af ham. Men dersom han kører et Pragtstykke af en Dragkiste, som han har arvet af sine Forfædre, ud af Huset og erstatter den med en „Etagère“ af tysk Fabriksarbejde — saa har vi Miseren lige i Synet.

Dette tabte Land er ikke nemt at vinde tilbage — og de tabende kan ikke lære stort af vort snart lige saa nødstedte Bourgeoisi.

I højeste Grad nedstemmende er det at komme ind i Øens Kirke, som ligger i Aggersø By og er bygget i 1872. Uskøn er den af Ydre, som det meste fra denne Periode, men endnu værre er dens Indre, der ved sin Udsmykning med Kalkmaleri i et hæsligt Tapetmønster leder Tanken hen paa et Forsamlingshus eller Tredjerangs-Biografteater.

Paa den lille Kirkegaard, hvor tidligere Gravvoldene ikke blev udjævnede, men vedligeholdtes som lave Tuer, der stadig overstrøedes med Sand og var Stedets eneste Monumenter over de Døde, er nu ogsaa denne gamle smukke og ejendommelige Skik ved at forsvinde, og kun faa af disse Grave er tilbage. Yndige er de at se paa, disse ovale Forhøjninger, der lyser hvide som Sne af det rene Sand indenfor den smalle Rand af Grønt eller Blomster, der indrammer dem, skønne i deres fromme, enfoldige Simpelhed. Nu findes paa næsten alle Grave i deres Sted de sædvanlige blankpolerede, markskrigerske Granitsten

Øens gamle Lærer fortæller mig, at Befolkningens Kaar, som Modsætning til nu, i gamle Dage var overordentlig knappe. Endnu for blot 50 Aar siden bestod et Par af Dagens Hovedmaaltider af en Brødskorpe at gnave paa og hertil undertiden en Stump Spegesild. Af og til fik man en varm Mælkeret til Middagen —

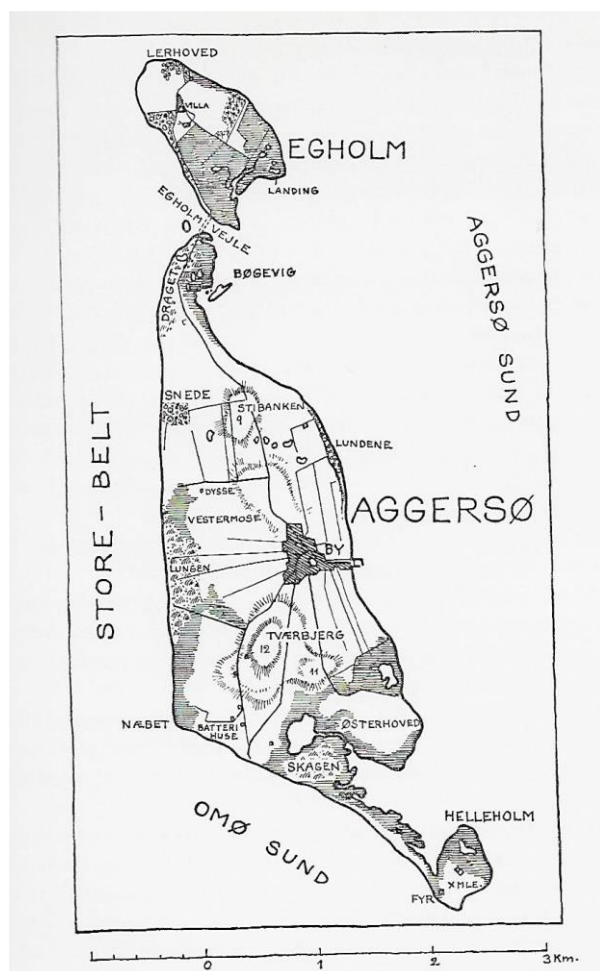
det var alt. Efterat Mejeriet blev opført i Midten af Halvfemserne, og især efter Opførelsen af Skelskør Svineslagteri, som er en god Aftager for Øen, er Befolkningen bleven velstaaende. Nu har de fleste baade Penge mellem Hænderne og Grunker i Sparekassen. Men bestandig er Beboerne foruden at være flittige tillige overordentlig paapasselige — det gælder om at lægge hen til en ordentlig, standsmæssig Begravelse og spare en Klat foruden, siden kan man tænke paa at „leve“! Ungdommen

Acton Friis Agersø, Egholm & Omø

slægter dog ikke de Gamle paa, de er mere forlystelsessyge og løse paa Traaden, siger de ældre Folk, og de har efterhaan-den mistet Øboernes Særpræg.

Men det er ikke alt Nyt, der er galt: da Øen i 80'erne fik Dampskibsforbindelse med Skelskør ændredes ogsaa en Mængde uheldige, gammeldags Forhold, og Samkvemmet med Verden har saaledes indvirket paa det bestandige Indgifte, der var en Følge af den tidligere Afspærring, og som ligesom paa Omø førte til nogen Degeneration. Læreren har lagt Mærke til, at denne tidligere ytrede sig blandt andet i en paafaldende slet Hukommelse hos Børnene.

Alt dette tiltrods for det raske, jydsk Jægerkorps' Indkvartering under Krigen 1807—14, som naturligvis ikke var uden Følger; thi at Befolkningen efter den Tid ikke er ganske ublandet, fremgaar af de mange jydsk Personnavne som Hassing, Hegnswith, Hjortkjær og Hatting, der endnu er Minder om de 200 jydsk Jægere og deres Fødested paa det fjærne Fastland, og om det Indtryk det har gjort paa Øbopigerne, naar „en Jæger gik at jage“.

Enkelte gamle Skikke har holdt sig længe paa Øen. Saaledes fejredes endnu indtil for fem Aar siden Voldermissegildet den 1. Maj. Festen indlededes om Morgen med Tuden i Byhornet, og man samlede da hos den Bonde, hvis Tur det var, til Smørrebrød, Punsch og Kortspil. Kun ældre Folk blandt Bymændene (Gaardmændene) kunde deltage, Husmænd og Kvinder taales ikke. Husmændene havde deres eget Gilde ved Fastelavnstid. Her fejres endnu hvert Aar Fastelavns-gilde, hvor Karlene er udklædt med kulørte Baand, som Pigerne har skænket dem. Pengene, som kommer ind under deres Ridt fra Gaard til Gaard, holder de Gilde for om Aftenen — og her taales det andet Køn særdeles gerne!

Det skal være almindeligt, at Folk bliver meget gamle her paa Øen, og en Alder af 80 Aar eller derover er ikke usædvanlig — altsaa noget lignende som paa Lyø.

At Øens Beboere, som paa den Fremmede ikke gør noget overstadigt Indtryk, kan være i Besiddelse af et fremragende omend lidt drøjt Lune, kan jeg give et Par Smaaprøver paa. Den gamle Lærer fortæller, at en mild, maaneklar Høstnat vækkedes Byens

Befolkning af Sang. Ude paa Gaden klang to Mandsstemmer, som højt, klart og bevæget forenede sig i „To Drosler sad paa Bøgekvisst--.“ Da man undersøgte, hvorfra Sangen kom, fandt man to gamle Bønder, som sad og hyggede sig opad et Dige ud mod Bygaden. De var paa Vej hjem fra et Høstgilde,

Acton Friis Agersø, Egholm & Omø

og Feststemning i Forbindelse med Maaneskin og god Fordøjelse havde grebet dem, saa de maatte ty til Kunsten for at skaffe Sindet Luft.

Fra en anden Kilde har jeg følgende Historie: Ved et Bryllupsgilde for godt en Snes Aar siden havde Præstefruen, som sammen med sin Mand nylig var kommen hertil, en gammel „Bymand" tilbords, som havde Ord for at være sær og ordknap. Præstefruen overtog derfor Føringen af Konversationen, men lokkede trods alle Anstrængelser ikke et eneste Ord ud af Gamlingen, der kedede sig og blev mere og mere sur. Endelig henvendte hun sig til ham med følgende Replik:

Acton Friis Agersø, Egholm & Omø

„Synes De ikke, Ole Lavses Niels, at det er en yndig Brud at se paa?“

Ved disse Ord kom der pludselig Liv i den Gamle:

„Jow, jow,“ sagde han ivrigt. „Men saa skulde Di ha’ sit hinner Mowr! Hun hade saadan en ny’elig Figur — smobitte, korte Bien, og hiele Resten R..!“

Det siges til den fornuftige Præstefrues Ros, at den indtrædende Pavse i hendes Konversation kun blev ganske lille.

Ole Lavses Niels levede endnu for et Par Aar siden. Navnesammenstillingen, af hvilken Familienavnet efter Stedets Skik er udeladt som overflødigt for Identificering, er ikke ualmindelig paa de sydlige Øer. Lavs har været Bedstefaderen og Ole Faderen til Niels.

Uden i mindste Maade at være afvisende eller uelskværdig er Øens Befolkning ikke meget indladende overfor fremmede. Naturligvis er det vanskeligt at fælde nogen Dom over et saa stort Samfund efter faa Dages Ophold paa Stedet — maaske mangler man som Modsætning til den omtalte Præstefrue én bestemt Nøgle, der kan aabne for Talen! Deres Ordforraad synes ringe, og naar de endelig taler er det uden noget Særpræg i Sprog eller Vendinger. De havde en stærk Modvilje mod at lade sig afbilde, ikke mindre end fire forskellige Steder fik jeg Afslag hos Bondebefolkningen, og en enkelt Kvinde, som jeg havde særlig Lyst til at faa et Billede af, maatte jeg tegne efter Hukommelsen. Fiskerne ved Havnen var mere indladende, den første jeg henvendte mig til var straks villig.

Han var en velvoksen, slank Karl, med sit rødlig Haar og fregnede Ansigt af saa udpræget, smukt nordisk Ydre, som man kun sjældent træffer det i vort efterhaanden saa stærkt blandede Folk.

Acton Friis Agersø, Egholm & Omø

Fiskerne er her som de fleste Steder hyggelige Folk, som Følge af deres Berejsthed mere Verdensmænd end andre af Almuen, og ligesom med et lysere Syn paa Tilværelsen. Fiskerbyen hernede ved Havnen er noget for sig selv med de tætliggende Hytter og de rygende Skorstene bag de smukke Haver, og midt i det hele de optrukne Fartøjer med de morsomme Navne — der ganske vist ikke alle tyder paa Optimisme. Hvad mener man om et Navn som „Haabets Minde“, der ses paa Agterstavnen af vor nærmeste Nabobaad, som ligger halet paa Land lige ved Siden af vort Fortøjningssted — man maa forlængst have opgivet alt, naar selv Haabet kun er et Minde! — Men man tænker paa den lave Barometerstand i de romanske Fisker- og Sømandssange med deres bestandige molto triste — det skal ikke tages for højtideligt, de synges paa alle Havnebeværtninger.

At Jean de France har sin stille Gang ogsaa mellem Aggersøfiskerne ses af Agterstavnen paa en Fiskerjolle nær ved os: Lamouette, staar der (la mouette o: Hættemaagen).

Øens Sogneraadsformand, som jeg besøger i hans store Gaard Nord for Byen, fortæller mig at her nu findes 33 Gaarde som Modsætning til tidligere, da her kun var 25, idet flere af disse er bievne delt. Her er desuden 6 Parcelsteder foruden Præstegaarden og Skolen, samt 18 Huse med og 45 uden Jord, de sidste mest beboet af professionelle Fiskere. Da foruden disse sidstnævnte de fleste af de 18 Husmænd driver Fiskeri som Hovednæringsvej, og ogsaa enkelte Gaard-mænd dyrker dette i Flæng, er det her som paa Omø en udpræget Fiskerbefolkning. Her er ialt 447 Beboere. Af Øens omtr. 1250 Tdr. Land er kun ca. 800 opdyrket, Resten er Strandeng, Mose, Hede- og Sandstrækninger.

Øen har ingen Rovdyr, Muldvarpe eller brune Rotter, men derimod store Mængder af Vandrotter. Der gaar endnu paa Øen Ry af „Mosegrisenes“ frygtelige Hærgninger i Aaret 1820. Som paa Omø frøs en Mængde af dem ihjæl i den strænge Vinter 1893; men de er senere kommen til Hægterne saavidt, at de nu paany er en fuldkommen Plage, saaledes især i 1921, Aaret med den tørre og varme Sommer. Her findes mange Pindsvin, og Snogen er almindelig paa Øen. Klokkefrøen fandt vi i flere Ferskvandsdamme, her som paa næsten alle vore Smaaøer. Det er nok paa Tide at aflive Skrønen om at Peder Oxe har indført den her i Landet; han maatte da have været lige saa berejst paa Smaaøerne som vi, og havde næppe faaet Tid til at drive Politik af saa indviklet Art som den, han gav sig af med.

Byens Skrædder er tillige Postmester, og det var i hans sidste Egenskab vi stiftede Bekendtskab med ham. „Hvis De vil rundt paa Aggersø og se noget og ha' noget at vide, saa kan De ikke faa nogen bedre med Dem end mig!“ sagde han en Dag til mig. Paa denne Anbefaling, som han fremførte paa ganske bramfri Vis men uden at blinke, inviterede vi ham en Eftermiddag paa Rundtur over Øen. Og han var en fortrinlig Ledsager.

Aggersø er mærkelig derved, at den har virkelig Skov, endda paa to Steder, nemlig ved Skrænterne Nord for Havnen og paa sin Nordveststrand. Ogsaa Sønden for Havnen findes et lille Krat, bestaaende af Tjørn, Naur, Ask og Bøg, i hvis Bund vi fandt blomstrende Dansk Ingefær (den gamle Skovbundsplante). Nord for Havnen paa Skrænterne og i deres Læ finder vi en veritabel Skov af Eg, Naur, Tjørn, Ask og Elm, der paa sin græsklædte Bund bærer en Mængde blomstrende Urter som gule og hvide Anemoner, Guldstjerne, Stedmodersblomster, Smørblomster, knoldet Stenbræk,

Acton Friis Agersø, Egholm & Omø

Bjørneklo, Fladstjerne, Bengelurt, Vorterod og en hel Hær af umaadelig langstilkede, hulkravede Kodrivere. Stedet kaldes paa Øbomaalet „Laanerne“ (vistnok Lundene?)

Det stormer og er hundekoldt. Inde under Træerne paa den engagtige Skovbund staar et Par Faar og græsser, og 3—4 Lam, saa nyfødte, at de endnu staar og dingler paa deres leddeløse, altfor tykke Ben, kryber sammen af Kulde tæt opad Mødrene og synes, at de er kommen mer end tidsnok til Verden.

Fra Skoven gaar vi over en Højslette paa 9—10 m's Højde, kaldet „Stiban-ken“, ad en Vej til Øens Nordspids. Terrænet er aabent og dyrket, jævnt skraa-nende ud mod Kysten. Blæsten farer raakold og strid over Marker og Strand, der er ikke meget, der herude tyder paa Foraar — det skulde da være den Flok Knortegæs, som ligger ude paa Fladvandet og tager sig en Hvil paa Vejen mod Nord. Nogle af dem staar paa Hovedet og æder med Gumpen i Vejret, der er intet i deres Væsen, der tyder paa Travlhed. De skulde hellere skynde sig videre, for de skal helt til Spitzbergen eller Novoje Semljå for at ruge, og allerede i Slutningen af August eller Begyndelsen af September maa de være her tilbage med deres flyvefærdige Gæslinger, saa der er tilsyneladende ingen Tid at spille! — Paa Stranden i Nærheden vader 28 Kobbersnepper, hvoraf 8 Hanner, hvis Bryster skinner røde i Solen som modne Kastanjekærner. Raager kommer trækkende herover i stort Tal fra Sjælland, vi ser dem fouragere paa en Pløjemark næved os og vende tilbage over Sundet med Gabene fulde af Føde. Bogfinke, Musvit, Bomlærke og Stær synger fra Skrænterne ved Skoven; Melodien lykkes bedre for dem end for de grønbrogede Tudser — man kan høre paa deres Røst at det er raat Vejr endnu, Lyden springer i Stykker for dem i Kulden. Selv gaar vi og knagfryser endnu efter Morgenbadet paa Dækket, da den stride Støvregn gjorde alt vort Undertøj vaadt. Men nu kommer Solen frem, og sammen med Blæsten vil den snart tørre os helt ind til Skindet. —

Over Markerne naar vi ud til Øens største Skov paa Nordvestsiden, Snede Skov. Den er 4 Tdr. Land stor, yderst langs Stranden bestaaende af lavt, vindhærget Krat af Slaaen, Tjørn, Eg og enkelte Bøge, men efererhaanden hævende sig mod Øst, hvor den snart bliver til pragtfuld Storskov af Bøg, vældige Ege og enkelte anselige Aske. I Skovens sydøstlige Side fandt vi en moseagtig Dam, omkring hvilken den tætte Underskov bestod af Hyld, Seljepil, Naur og Tjørn samt en Del højerevoksende Elletræer. Som en stor Besynderlighed, der virkede ganske naturstridig, skal det nævnes at et Par mægtige Ege her gror ude i selve Mosen, paa alle Sider lige til Stammerne omgivet af det dybe, mørke Vand. Det er uforklarligt, hvordan de er groet op her — Mosen er gammel og kan næppe være dannet efter Egenes Opvækst, og paa den anden Side er det dog utænkeligt, at Egene har kunnet saå sig selv midt i Vandet! Det var et Par af Skovens største og kraftigste Træer.

Overhovedet var i Skoven Egene overvejende i Antal og velvoksne som Modsætning til de mere vindhærgede og forkrøblede Bøge. I Skovbunden fandt vi røde Anemoner i Mængde, meget store og frodige, og desuden en Viol, som vi anslog til at være Skovviol — ialfald var den lugtløs. Endvidere Skeblad, Mjødurt, Vorterod, Storkonval og tørre Ris af Kattehale. Nord for Skoven fandtes Dansk Ingefær i store Masser.

Mosen er fuld af Stemning og stor Skønhed med den kraftige Vegetation i den sumpede Bund omkring det stille, dunkle Vand, hvor Iris og Star spejler deres friske Farver og de store, sorte Aks.

Nær ved den ligger ved Skovens østre Indgang et gammelt, nu forladt Skovfogedhus under Bøges og Askes dybe Skygge. Her levede indtil for faa Aar siden en Gamling, der benyttede sig af Stedets Ensomhed til at holde Smugkro for By-mændene, og vældige Orgier er der fejret herinde paa Stuernes skæve Brædegulve under de sværtede Loftsbjælker. Et gammelt Fjællebord staar endnu derinde, men Bægrene og de der svang dem er borte — og den sidste Duft af Finkel er forlængst forsvundet fra dette Tempel for Bacchus. Men heromkring færdes vel endnu ved Nattetide Aanderne af de gamle Bymænd og holder Møde i Bellmans Navn. En mere slaaende Illustration end denne Rønne har jeg aldrig fundet til Ordene i „Fredmans Sång“ :

Bortvid grind uti en skog
ett litet gammalt tempel stog,
dit hvarje man med langtan drog.
Det hade två fenster
och dorn till vanster
och hette krog!

Ett tempel utan torn, Gunås!
En gammal dorr forutan lås,
ej minsta bok dår kunde fås.
I skjortan stod prasten,
på troskeln låg gästen
så rosenrod

Her er dødt og stille — alt er Fred og Forglemmelse. Men i Buskene under de knoppende Trær synger Fuglene med Foraarets Stemmer, Drossel og Solsort, Bogfinke og Løvsanger, Tornsanger, Musvit og

Gærdesmutte. Og paa Mønningen af det gamle Tag sidder en enlig Stær og „knappar på stora Dulcian".

Fra Skovene gaar vi langs Veststranden mod Syd. En mere snorlige Havstok har jeg aldrig set; det er en udpræget Vestkyst, hvor hvert eneste Fremspring er udslettet af Bølgeslaget — og det kan være kraftigt her paa Storebelts Østside! Ogsaa paa Kortet ser denne Kyst mærkelig ud, ret som en Lineal og parallel med Meridianen i hele sin Længde. Landet udenfor de lave Klitter, der kun naar et Par Meters Højde, er dækket af Hjelme, Marehalm, Strandkaal, Strandbede og Strandarve.

Syd for Skoven finder vi ved vor Ledsagers Hjælp paa en flad, moseagtig Lyngslette af stor Udstrækning en Langdysse liggende paa en svag Forhøjning i Jordsmonnet. Dens Maal er omtrent 60 x 10 m, og den har mærkeligt nok Længderetning fra Nord til Syd. Et Par Steder har der været gravet i den, og Randstenene er bortslæbt undtagen nogle enkelte, som er saa overgroede af Tjørne, Roser og Brombær, at det har været for besværligt at faa fat i dem. Den ganske anselige Dysse maa have haft en pragtfuld Beliggenhed paa den aabne, hede-agtige Slette. I dens Buske var Masser af Graaspurvereder, i en enkelt Tjørn 4—5 Klumper af sammenbyggede Reder med 5—6 Stykker i hver. Vrimlende Mængder af Spurve fér ud fra Buskene, da vi nærmede os.

Længere sydpaa, hvor Heden er brudt af magre, dyrkede Tavl med enkelte Mosehuller imellem — et skønt og uvejsomt Terræn — finder vi i Nærheden af Øens Sydøstspids „Næbet" paa Niels Ole Nielsens Mark ikke langt fra Stranden endnu en Langdysse, noget mere velbevaret end den første. Randstenene ved begge dens Ender er imidlertid helt borte, saa det er vanskeligt at dømme om dens oprindelige Længde. Den resterende Del er kun ca. 16 m lang, og Bredden er TU m. Randstenene, som er tilbage, er skærmede af en kraftig Bevoksning af stærkt indfildrede Tjørne foruden Lind, Hyld, Eg og Brombær — der nu danner et lige saa virksomt Værn mod Bøndernes Angreb som tidligere Overtroen! Paa Dyssens Midte ses endnu et Gravkammer, hvor Overliggeren mangler. De bevarede Sidesten har svag Hældning indefter og temmelig regelmæssige Mellemrum fra 1—3 Fod. Ligesom den første Dysse har denne sin Længdeakse i Syd-Nord. Tværs over den nordre Ende, hvor Stenene er fjærnede, er det ophøjede Terræn bleven sløjfet, og tværs over Stedet er for ikke længe siden anlagt en Køkkenhave! —

Langs Stranden naar vi ud til „Skarpenklint", hvor den vældige „Skarpensten" ligger i Havet tæt under Kysten. Sagnet siger om denne Sten som om saa mange af dens Lige, at „den vender sig, naar den lugter friskt Rugbrød". Til adskillige store Kampesten af samme Beliggenhed udfor vore Smaaøers Kyster knytter sig mange andre Sagn. Det stadig tilbagevendende er om den ensomme Jættepige paa Øen, der længes mod Kæmpen paa Fastlandet eller den store Ø, men hvem det stride Hav skiller hende fra, og som bærer Sten i sit Forklæde for at bygge Bro imellem sig og det store Karlfolk derovre, men altid rammes af Uheldet med det bristende Forklædebaand — en Begivenhed der indtræffer i Utide og først skulde have fundet Sted, naar hun sank i den elskedes Favn. Nu sker der i Stedet for kun dette, at alle Stenene falder i Vandet, og dermed brister mærkeligt nok én Gang for alle Pigens Forhaabninger, man hører aldrig nogensinde, at hun gentager Forsøget, men kun at hun i sit Raseri griber den største Kampesten og slynger den over mod det forjættede Land, hvorhen hun aldrig selv skal naa.

Derfor ligger disse store, mærkelige Sten rundt om ved vore Smaaøers Kyster, de er Minder om de utallige Øbopiger med det vilde, heftige Sind og med den haabløse Længsel. —

En gammel Mand, som kommer hen til os, fortæller at den Maagerede, som vi ser ude paa Stenen, har ligget saadan i fyrretyve Aar. Det maa altsaa være længe siden, der er bagt Rugbrød i Nabolaget! — „Og,“ tilføjer Manden, „det er ogsaa den samme Maage, for jeg kender den, det er mig der har haft den i alle di fyrretyve Oer! Hvert Foraar lægger jeg frisk Tang med Stien paa derud og rager det gamle væk, ja — og Fowlen kommer hvert Aar tilbage og ruger. Der er ingen, der vover at røre den, for jeg ska' nok holde dem væk!“

Manden er en lille tæt Øbotype med rundt Ansigt og kortklippet graat Fuldsæg; han er 79 Aar siger han, men ser ud som om han er 60. Vi staar og ser paa den rugende Fugl derude, hans Maage, og saa siger han pludselig: „Ja, si jeg freder jo Fowlen derude — sgu! Men dérovre paa Helleholm, dér skrawer di alle di Æg te' dem, som di ka' overkomme — nu er der jo sat hundrede Millioner overstyr i Landmandsbanken, saa nu skal der laves Penge igen i en Fart!“

Til Aggersøs Kyst knytter sig Sagnet om „Damhesten“, omtalt i Thieles Folkesagn, hvor der fortælles at nogle Børn engang løb og legede ved Stranden, da en lang, hvid „Damhest“ skød sig op af Vandet og tumlede sig paa Marken. Drengene løb til for at se den, og én af dem sprang op paa dens Ryg. Men i samme Øjeblik som Hesten vilde styrte sig i Bølgerne med ham, raabte han i sin Forfærdelse :

„Herre Jesu Kors!

Nu saa jeg aldrig større Hors !“

Og i det samme forsvandt Spøgelsehesten under ham. — Sagnet knytter sig ganske vist ogsaa til en anden, sjællandsk Egn, men maa vist oprindelig høre hjemme paa Aggersø, hvor der ogsaa gaar andre Sagn om en hvid Hest, som varsler Død i den Gaard eller paa det Sted, hvor den viser sig. — Her kender vi Helhesten igen, den har blot rystet Kirkegaardens Muld af sig, har forladt Fastlandet og er bleven Fabeldyr, omdannet til Øbobrug!

Vi ser herfra Øens højeste Punkt „Tværbjerg“, som ligger omtrent en km S. V. for Byen og naar den beskedne Højde af 12 m. — Saa fører vor Vej os mod Syd ud over den lave Tange, som forbinder Helleholm (opr. Helgeholm, i Jorde-bogen „Helgæholm“) med Aggersø. Dette omtrent 2km lange Drej „Skagen“ (et gammelt Ord som betyder en sandet Odde) er en mærkelig og ejendommelig

Lokalitet, der sammen med Helleholm danner et Landskab som man vil huske, efter at mange andre er glemte, storslaaet ved sin øde Vildhed, sin næsten ørken-agtige Stemning. Aggersøs dyrkede Agre skraaner jævnt ned derimod i Syd, og omkring en lille Sø, „Skagsøen“, gaar de over i de store Flader, hvis Lyngheder og Strandenge strækker sig uafbrudt ud til Helleholm, et Terræn der er saa lavt og fladt, at Ebbe og Flod i høj Grad forandrer dets Kystlinjer. Dette er Drach-manns „Strandvej og Vandvej og Luftvej og Vrag!“ —

Tusinder af Stormmaager ruger paa de vide Flader, helt fra Vestkysten og indefter over Heden, og i Nærheden af de spredte Ferskvandsdamme ser vi Kolonier af Hættemaager, som letter skræppende i store Flokke, naar vi gaar forbi. Kobbersnepper staar paa Fladvandene ude i Syd, og en Ryleflok paa flere Hundrede Stykker vader rundt i Lagunerne sammen med et Dusin Strandhjejler. Selv en saa

Acton Friis Agersø, Egholm & Omø

sjælden Fugl som Stenvenderen møder vi her, ganske vist kun et enligt Par — men det er først 3. Gang paa vor Rejse vi træffer Fuglen, saa den slipper ikke for at blive noteret!

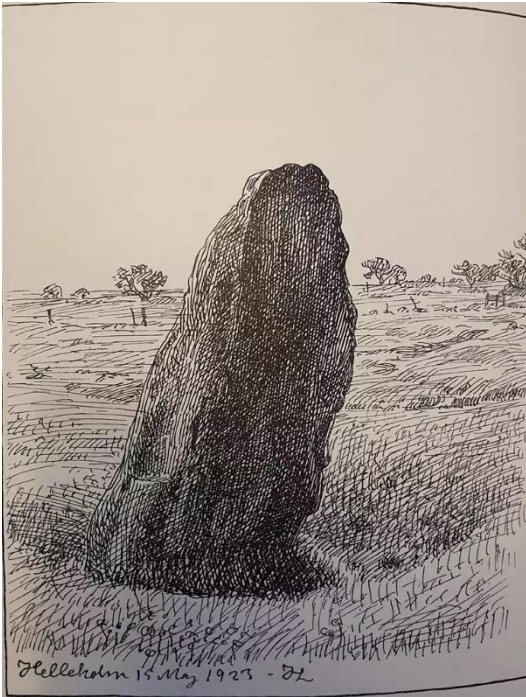

Langs den øde, forblæste og næsten fuldstændig vegetationsløse Vesterstrand finder vi kun nogle magre og forkrøblede *Beta maritima* og et eneste Eksempplar af Strand-Mandstro, som lige er begyndt at pippe op over Sandet — det er vistnok Aarets første paa Stedet.

Naar man fra disse Flader, hvor man bestandig synes at færdes i omtrent samme Højde som Havoverfladen, er naaet ud paa Helleholms 3m høje Bakke — dens højeste Punkt — har man Følelsen af at være kommen ordentlig højt tilvejs. Herude ligger en enlig Avlsgaard, og i Nærheden af denne en prægtig gammel Stubmølle og det nye Fyr. De to sidste ser udmærket ud sammen — og det er ikke almindeligt, at et gammelt og et nyt Stykke Bygningsværk klæder hinanden; men disse er hver paa sin Vis fortrinlige. Jeg véd ikke, hvem der har bygget Fyret, men det er et Kunstværk som er i fuld Samhørighed med den omgivende Natur, og taaler som Prøvesten fuldtud den gamle Stubmølle i sin Nærhed. Her ser man virkelig den gamle og den ny Tid i skøn Forstaaelse række hinanden Haanden.

Sammen med Fyret bruges den gamle Mølle endnu som Sømærke til at markere Sejlrenden om Øen. Trap meddeler fejlagtigt, at Aggersøs Kirke ligger paa Helleholm; der maa vist være tænkt paa Fyret; thi Kirken ligger velforvaret oppe i Aggersøby!

Næsten hele Holmen er opdyrket Agerland, kun dens Østside er Strandenge. Paa Vestsiden nær Fyret staar en Række smukke, kraftige Tjørne, dens eneste Træbevoksning udenfor Avlsgaardens Have. Overalt paa Agrene finder vi Jordsmonnet fuldstændig undermineret af Vandrotter, som efter Sigende i de sidste to Aar har været paa Vandring sydover fra Aggersø.

Nordvest for Gaarden finder vi paa Marken den ofte omtalte „Bautasten“, som er af anselige Dimensioner (ca. 2m høj). Baade disse og den Lokalitet, hvori Stenen findes, kunde tyde paa at den er ægte, d. v. s. rejst i Vikingetiden af formodentlig fremmede Vikinger. Skikken at rejse „Skibssætninger“ eller enkelte, indskriftsløse Bautastene var en svensk eller norsk Form for Mindesmærker (se under Hjarnø i Horsensfjord). Imod dens Ægthed synes jeg det taler, at den ikke i Tidens Løb er sunket dybere ned i Jordsmonnet. En Sten af saa mange Tons' Vægt kan vanskeligt tænkes at staa saa overfladisk som denne efter i henimod tusinde Aar at have hvilet paa Grunden, og medens Muldlaget omkring den i al den Tid stadig har været i Vækst.

Da vi gaar hjemad og naar op paa Aggersø, overraskes vi af en vældig Byge, som trækker fra Fyenssiden over mod Sjællands Kyst og mødes med et Tordenvejr, som kommer farende sydfra. Bygerne slaar sammen over os og lægger et graat Slør af piskende, styrtende Væde over hele Egnen. Et enkelt Kanonskrald runger lige over vore Hoveder med raslende Ekko over Strandens Sten og ud over Havet. Saa trækker det over, mens vi staar i Læ i et Tørveskur og nyder den medbragte „Bajer“ til en Pibe. Vejene glinser og Hjulsporene er to strømmende Floder, da vi begiver os paa Vej mod Byen. Som et straalende Syn fjærner Vejret sig mod Nord. Solen skinner paa den blaasorte Sky, der synker mere og mere bag Byens straalende røde Tage og den vædeglinsende Vejmølle derinde. Nu rammer dens Lys det blinkende Kirketaarn med den vældige Kastanjekrones grønne Kuppel; som to lysende Jærtegn staar de mod den tordendunkle Sky over de grønne, vaade Marker.

Acton Friis Agersø, Egholm & Omø

Axel Holm Gadekæret på Aggersø

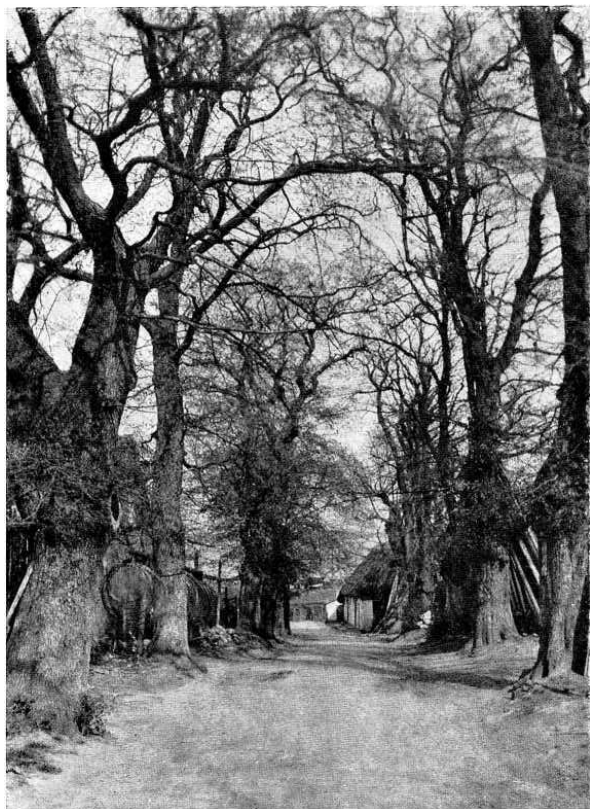

Aggersø De store Ege, som vokser i Mosens Vand

Aggersø. Forladt Skovfogedhus.

Acton Friis Agersø, Egholm & Omø

Aggersø. Kansleren Johan Friis Elmeallé

Aggersø. Stubmøllen paa Helleholm.

Aggersø Hus ved Johan Friis Elmealle.

Aggersø Ved Byens Gadekjær. Til højre den gamle skole.

Aggersø Vej fra Havnen op mod Elmealléen Til højre "Haabets Minde."

EGHOLM

Natten mellem 17.—18. Maj afløste det ene voldsomme Regnskyl det andet.

Stormen peb hen over Havnen. Om Morgen klarede det noget op af Sydøst og Blæsten flovede. Vi startede fra Aggersø og gik op under Egholm, hvor vi ved Titiden ankrede op i Bugten paa Øens Sydøstside. Men undervejs hertil opstod en ny Storm af Vest, og vi var glade over at naa ind i Læ af Øen mens Legen var god og faa Ankeret ud inden Vejret kulminerede, og herinde fra så vi en Mængde Fartøjer komme sønderfra og ty ind under Aggersø af Frygt for Stormen; rimeligvis har deres Barometre advaret dem. —

Snart tager Uvejret til, Blæsten piber og hylér, og Havet bliver isengraat med krappe Søer. Det er koldt, saa jeg knapt kan holde paa Blyanten mens jeg skriver, og min Næse drypper. Det er saamænd haardt at være Sømand — og idag er det den 18. Maj! Kl. 11 om Formiddagen har vi + 7° Reaumur i Kahytten, saa udenfor er der næppe mere end 3—4! Vi er glade for vore fortrinlige Ankergrejer, for Stormen stiger mere og mere og Havet begynder at ryge. Men vi har 20 Favne $3/4$ Kæde mellem os og et svært Anker, og det fjedrer jo ganske godt!

Acton Friis Agersø, Egholm & Omø

En halv Time senere kommer en Galease sønderfra og forsøger at ankre op inde under Land i Nærheden af os. Det mislykkes, og vi ser den drive af side-længs og slæbe Ankeret efter sig ud fra Kysten. Først da den hiver begge Ankere og faar alle Sejlene ned lykkes det for den, den svajer endelig rundt og ligger fast. Men da er den kommen 200 Favne agten for os ud i Beltet og ligger og hugger i Søerne.

Vi kan ikke ro iland mod Stormen, men maa slaa os til Ro foreløbig. En Kop skoldende The kvikker os op og sætter Temperaturen i Kahytten op fra 7 til T/a0 — saa nu kan vi jo sagtens!

Kl. 1 flover Blæsten, og da det samtidig klarer op ror vi ind til den lille Landingsbro, hvorefter vi gik en Tur hele Øen rundt langs Kysten.

Egholm er den nordligste og mindste af de tre Søsterøer, kun 170,3 Tdr. Land stor. Den adskilles fra Aggersø ved et Fladvand paa et Par Hundrede Meters Bredde, Egholms Vejle, som ikke er dybere end at det daglig befærdes med Køretøjer. Mod Øst skilles den fra Sjælland ved det her kun 3 km brede Aggersø Sund.

Ligesom Aggersø og Omø hørte Egholm (i Jordebogen „Ekholm“) i sin Tid under Kansleren Johan Friis til Borreby og har senere skiftet Ejer sammen med disse Øer lige til den nyeste Tid. Den mest kendte af dens senere Ejere er Otto Møller, som residerede her fra 1852—95. Han var en ejendommelig Personlighed og er kendt bl.a. som en ivrig Dyreven, som gjorde sig megen Umage med at frede Øens Fauna og især med at skaffe Fuglene saa gode Livsbetingelser som muligt. En Proprietær Qvistgaard købte i 1895 Øen af Møller, men solgte den allerede i 98 til Højesteretssagfører Octavius Hansen, Overretssagfører Viggo Lachmann og Direktør Herman Heilbuth, som siden har haft Sommerphold paa Øens Villa og holder en Forpagter til at drive Landbruget. Foruden Villaen med Forpagter-gaarden findes endnu et Par Boliger paa Øen, saaledes har Dr. Rubow, der har skrevet en Bog om Stormmaagerne paa Stedet, et Træhus liggende paa Nordvestsiden, og Octavius Hansens Enke et lignende Hus i norsk Stil paa Nordøstsiden. Antallet paa Beboerne veksler da stærkt med Aarstiderne; om Vinteren er som Regel de faa Personer, der hører til Forpagterfamilien, ene paa Øen.

Egholm bestaar geologisk af to stærkt adskilte Dele, en nordlig som er den højeste og ældste, og en sydlig, der er betydeligt yngre og bestaar hovedsagelig af hævet Havbund, som endnu danner ganske lave Strandenge, gennemskaaret af mange Laguner og dannende et uvejsomt Terræn, hvorover der kun hist og her hæver sig lave Diger med en Sti paa. Længst mod Syd forløber Strandengene i en spids og sandet Odde ud langs med Egholms Vejle.

Af Øens ældre Del er henimod 40 Tdr. Land under Plov. Men her findes det seværdigste ved hele Øen, dens pragtfulde og ejendommelige Smaaskove. Den største og mærkeligste af disse ligger paa Vestsiden omkring Hovedgaarden „Villaen“ med dens Forpagtergaard. Den er kun godt en Snes Tdr. Land stor, men rummer indenfor dette ringe Areal saa megen Afveksling, saa mange Skønhedsværdier og saa herlig en Fauna, at kun faa langt større Naturskove i Landet — for ikke at tale om de forstdevne, hvorfra næsten alt naturligt Liv efterhaanden forsvinder — kan holde Maal med den. Det er besynderligt at komme fra Sydenden, der kun rummer det sædvanlige Landskabsbillede som de aabne, øde Strandenge fremviser, og ind i denne underlige Skov. Man maa vestfra være kommen ind over Nordsjællandskystens aabne, vide Sandflader ind i Tisvilde Hegn for at kunne forestille sig, hvorledes Væksterne her arter sig. Men her har man det meste af, hvad disse

vældige Arealer frembyder, saa at sige samlet i en Nøddeskal. Hvad Tisvildeskoven viser af Væksternes Kamp mod Klimaet over en Strækning af én til to Kilometer, den samme Skala gennemløber man her paa knapt et Par Minutters Vandring — fra den yderste Kyst, hvor de vindhærgede Tjørne ligger fladt i Sandet, avet af Vestenstormene, og hvor kun Stormmaagerne staar paa stive Vinger over Brændingen, ind til Skovens Dybder, hvor Nattergalen slaar i Læet under de frodige Eges og Bøges Skygge.

Sydfra kommer man hertil langs Stranden forbi nogle Forposter af vejrslagne Ege, hvis Mage jeg aldrig har set, end ikke i den berømte „Troldekov" ved Tisvilde. De staar lige paa Strandens yderste Bræm nær Havstokken og er saa hærgede af Vestenvinden, at de bogstaveligt kravler henad Jorden; deres Stammers Overflade er sandblæst og saa haard som Glas, med en mærkelig Halvglanz som gammelt Rav. Forbi disse Blænkere naar man selve Skovens Fortropper, hærgede i en Trediveaarskrig mod alle Kejserens Tropper — Storm, Frost, Knog, Saltfog og Saltflod, og med en synderlig ringe Sold fra den sandede Jord. Men det er gaaet dem som i Sangen:

— — da faldt den første Række,
men efter den de andre kom
og de var lige kjække!

Det er arrede Karle, som staar her i de forreste Geledder, men de staar! — som Jyder og Kulsviere stod ved Sankemark. Og de redder hele Arméen bag sig. —

Knapt 100 m indenfor den aabne Strand er man i den fuldkomne Skovidyl, hvor mægtige Stammer veksler med frodig Underskov, og hvor kun hist og her en gammel, flerhundredaarig Egekrop endnu vrider sig ved Mindet om, hvad den i sin Ungdom har været med til, da den tjente mellem de yderste Forposter. Spredt mellem Egene staar Bøg og Ask, Lind og Naur og frodige Elme, og i Underskoven Tjørne og Slaaen, i hvis Læ vi finder Bregner, Storkonval, Skovløg, Skovviol og Lærkespore, Brændenælder og Gærdekørvel, hulkravet Kodriver og Flokke af Anemoner.

Fra de aabne Marker med de enlige Viber og fra den barske Strand med de skrigende Stormmaager er vi havnet i en Idyl med Lyde af alle Sangfugle. Herinde, hvor Svalernes Hær kredser over Træernes høje Kroner, synger Stær, Drossel og Solsort; her smutter Gulspurv og Blaamejse mellem Tjørnene, og Stenpikkeren søger herind paa Visit ude fra Digerne paa de aabne Enge. En Tornskade skræpper fra en blomstrende Slaaenbusk. Bogfinke, Havesanger, Løvsanger, Gærdesanger, Munk og Gulbug blander deres Stemmer mellem hinanden til en bestandig rislende Melodi, og gennem dens sagte Brusen høres pludselig Nattergalens dybe Klunk — et Tonedryp, der er som Sølvmonterers Fald i Fontana Trevi.

Herinde glemmer man Stormen og Kulden, her er Foraaret i fuld Gang. Solen, som engang imellem falder gennem Skyernes Rifter, rammer med sine Straaler en nysudsprungen Krone med lyst Bøgeløv og farer hen over de knudrede, hundredaarige Egestammer og Anemonernes gule og hvide Flok ved deres Fødder.

Ogsaa den lille Skov paa Nordenden er værd at se, men er dog langt fra saa smuk eller ejendommelig som denne. Foruden disse gamle Skove ligger paa Østsiden en mindre Plantning, hovedsagelig bestaaende af Naaletræer, i enhver Henseende de to andres diametrale Modsætning.

Fra Skoven gaar vi østerud over Nordlandets aabne Flade til Kysten paa den anden Side. Terrænet naar paa dette Sted kun 1 m's Højde, og man forstaar, at den lille Ø under Stormfloden 1872 blev næsten helt overskyllt af Havet, over hvilket kun Nordendens 5 m høje Bakke ragede op.

Overalt paa det aabne Land ser vi Stormmaagernes Sværme, men mest ude langs Østkysten, hvor de for Tiden ruger, og hvor de ligger Side om Side i Sandet, paa Rallet eller i Græsset indenfor dette. Ja helt ind over de vide Enge paa den sydlige Del finder vi deres Reder, langs Veje og Stier, paa Digerne og inde mellem Tjørnene — selv i Tjørnenes Top har man fundet dem. Inde paa Pløje-markerne ruger de i en ganske primitiv „Rede", en lille Fordybning i den bare Muldjord.

Otto Møllers Fredning af Fuglene har medført denne ene Ulempe, at disse Maager er kommen til at dominere altfor stærkt, ja i den Grad har taget Overhaand, at de har fordrevet saa godt som alle andre Arter, der ruger i samme Lokalitet som de. Overhovedet er det besynderligt at se, hvor de udprægede „Maageøer" bestandig er relativt fattige paa alle andre Arter af Svømmefugle og paa Vadere. Ingen kan klare sig for Stormmaagerne, naar disse er stærkt i Overtal. Vi har lagt Mærke til, at den der sidst viger, er Strandskaden; saaledes ogsaa her, hvor vi fandt den som den eneste ynglende Fugl paa Kysten sammen med Maagerne. Maaske er det dens Gnavenhed og dens lange, spidse Næb som i Forening kan skaffe den „en Plads i Solen". —

Førend Stormmaagerne var tilstede i saa forrygende et Antal, fandtes her endnu forskellige andre Fugle rugende i det aabne Terræn, saaledes endogsaa en Klydekoloni og en større Koloni af Hættemaager. Nu er de borte, rimeligvis alle af samme Grund. Ogsaa den store Havmaage har opholdt sig her som Ynglefugl, men er nu forsvunden.

Til Gengæld kan man nu aarlig samle 22,000 Stormmaageæg paa Øen. Fuglene gebærder sig aldeles som tamt Fjerkræ, intet andet Sted, maaske Vresen undtaget, har jeg set dem saa tillidsfulde. Vi passerer dem paa 2—3 Alens Hold, og rejser de endelig fra Rederne foran os, kaster de sig straks igen bag vor Ryg ned over Æggene. De sidder paa Grenene af Tjørne eller Frugttræer langs Stierne og kikker paa os, naar vi gaar forbi. „Maageøen" kaldes Egholm. Og som „Otto Møllers Fowle" er Stormmaagerne kendt langs Storebelts østlige Kyser og paa Færgerne mellem Korsør og Nyborg. Til Korsør, til Slagelse og helt til Sorø siges de at komme, ja langs hele Sydvestkysten af Sjælland. Bønderne ser dem gerne, thi de fortæller, at de æder alle Oldenborrelarverne; nu er dette jo efterhaanden et forældet Ry, eftersom disse Larver er forsvundne af andre Aarsager. Hos Fiskerne er Maagerne mindre populære, der paastaas, at de ødelægger Rejefangsten, og den Sætning at „en Maage behøver 1 Pot Rejer om Dagen" er almindelig vedtaget som Kendsgerning mellem Rejetrygere.

En anden Paastand om Øens Dyreliv har jeg set citeret og godkendt af en enkelt Forfatter. Det er denne, at „den eneste Vildgaas, der yngler her i Landet, Graagaasen, ruger her paa Øen i hule Træer". Et Fotografi af Dyret i den Situation vilde nok gøre stor Lykke i ornithologiske Kredse. Og det kunde jo i al Fald nok tilvejebringes paa samme Maade, som naar f.Eks. „Dansk Jagttidende" bringer fotografiske Naturstudier efter Fugle som Hejrer, Gravænder og Isfugle efter udstoppede Eksemplarer, der anbringes i en Lokalitet under aaben Himmel, hvor de formodes at høre hjemme. — Der er faa Vanskeligheder, der ikke kan overvindes!

Maleren Knud Kyhn, der i en Aarrække har besøgt Egholm, fortæller at her tidligere har været en Mængde Ugler i Skovene; om Aftenen saa man dem altid ved Stranden i Brynet af den største Skov. Om de er her endnu fik vi ikke at vide, vi så ingen og kunde ingen Oplysning faa derom.

Acton Friis Agersø, Egholm & Omø

Egholm er et enestaaende skønt og idyllisk Stykke dansk Natur, paa et ringe Areal findes her saagodt som alt, hvad vor Ønatur kan yde af Afveksling, undtagen netop Klinten og stenet Strand. Kun „Villaen” bryder i nogen Grad Stedets Harmoni. Den er opført af Qvistgaard i 1895, og man vilde nemt kunne bestemme den Periode, hvori den er bygget, selv om den havde været noget mindre anmassende i sine Dimensioner. Men den ligger fortrinligt! Glæder man sig ikke stærkt over at se den ude fra Landskabet, saa er det omvendte Syn ganske betagende: Udsigten fra Hovedbygningens øverste Stokværk over de pragtfulde Eges og Bøges Kroner, over de vidtstrakte Strandenge og Havet mod Aggersø eller mod Sjællands Kyst er af enestaaende Skønhed. Det er et Stykke dansk Ønatur, som altid burde bevares.

De nuværende forstaaende og omsorgsfulde Ejere er en Borgen for, at denne Natur vil blive skaanet og fredet saa længe Øen er paa deres Hænder.

Vort Besøg faldt netop paa et Tidspunkt, da Direktør Heilbuth med sin Familie beboede Villaen. Deres Hjælpsomhed og Gæstfrihed mod os var saa stor, og vi benyttede os deraf i en saadan Grad, at Villaen bogstavelig talt blev omdannet til et „Herberge for Søfolk”. — Opholdet i dette indtagende Hjem hører til de Minder fra den skønne Ø, som senest vil gaa i Glemme.

Øens Fauna rummer ingen Rovdyr, brune Rotter, Muldvarpe eller Snoge; men „Mosegrisen” findes her i stort Tal ligesom paa Naboøerne. Af de almindeligste Vildtarter findes en Mængde Harer og en Del Fasaner.

Inde i Villaen staar et udstoppet, fortrinligt Eksempel af en Kongeørn, som er skudt her paa Stedet for 3—4 Aar siden. Der var to sammen, som daglig i lang Tid afsøgte Øen, og man taalte dem længe. Men da det viste sig, at de hver Dag krævede en Hare til Underhold, blev det tilsidst Forpagteren for meget, og saa greb han Skyderen. Den ene blev skudt, og den anden forsvandt straks efter og har ikke vist sig siden.

Naa — man kan jo ikke give sig til at indrette et Harestutteri for at holde Ørnene til Stedet! Men alligevel — de frelst Harer har været dyre, synes jeg. Overalt i Landet udryddes de jo trods alt. Om det er af Krager, Foxterriere, Fredningsbestemmelser eller Tjenestedrenge, véd jeg ikke. Men det er ingenlunde af Kongeørne.

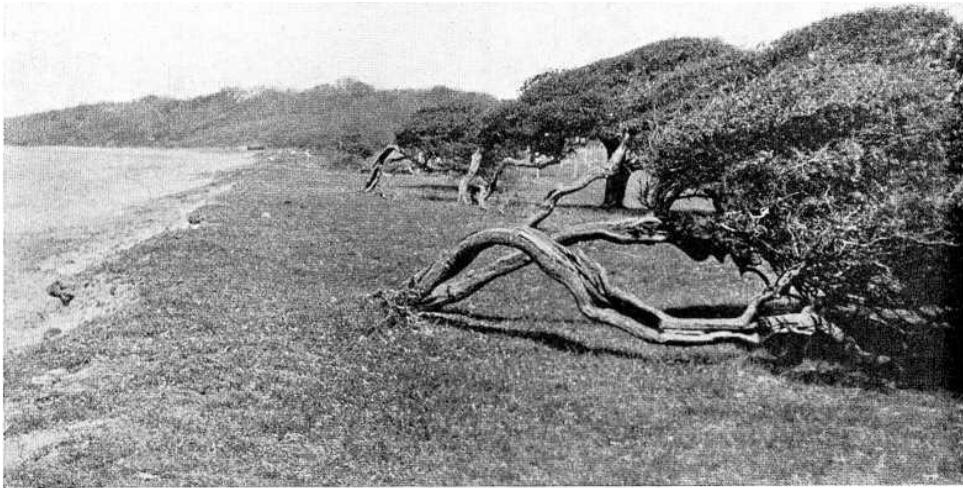
Acton Friis Agersø, Egholm & Omø

Egholm Vej gennem Egeskov nær Vesterstranden.

Egholm Gamle Ege nær Skovens Vestside

Egholm De vindhærgede Tjørne ved Vesterstranden.

OMØ

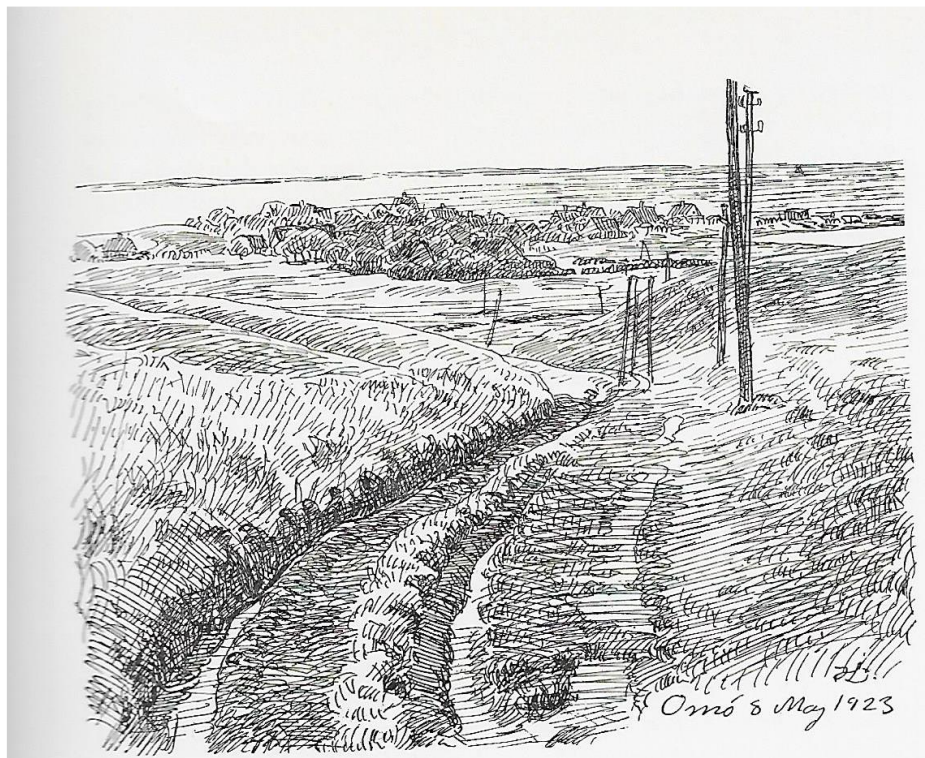
I koldt Graavejr med Vestenblæst sejlede vi en Morgenstund fra Karrebæksminde med Kurs mod Omø. Indtrykket af det triste Vejr forstærkedes ved, at vi mødte forbavsende faa Fugle undervejs, paa hele Strækningen et Par Knorte-gæs, 8 Ederfugle i en Flok og enkelte Maager — en mærkelig Fuglefattigdom! Da vi løb ind i den lille smukke og hyggelige Omø Havn, hvor en Mængde Fiskerfartøjer laa ved alle Bolværker, brød Solen gennem det graa Sky tæppe.

Som sædvanligt begynder vi vore Undersøgelser med en orienterende Tur paa Kryds og tværs over Øens Landskab. Hele Strækningen fra Havnebyen „Kirkehavn“ ad Landevejen gennem Bondebyen Omø By til „Ørespids“ paa Sydenden er, naar Bondebyen undtages, i landskabelig Henseende temmelig kedsommelig — udelukkende jævne Agre, der svagt skraaner ned mod Kysterne og er blottede for enhver Vækst, der kan rage op over de evindeligt Korn- og Rodfrugtmarker. Derimod er begge Udløberne fra denne Strækning, „Skoven“ i Nordøst og Mosen ud mod „Langelands Øre“ i Vest hver paa sin Vis ejendommelige, Skovens eller „Skovbankens“ Højland ved de vide, pragtfulde Udsigter og bølgende Terræn, Mosen ved de hedeagtige og sumpede Kjær og uendelige Flader med deres Stemning af Steppe, endende med det ensomme, pompøse Fyr yderst paa „Øret“.

Skovbanken er ved endnu en Mose med en stor og vid Sø, et tidligere Sund, skilt fra Øens midterste Højland. Medens dette naar sin største Højde, 11 m, lige Sonden for Omø By, og har frugtbare Jorder, naar Skovbanken en Højde af ikke mindre end 23 m og er et stærkt kuperet Bakkeland med for det meste sandede og magre Jorder, som mod Øst ender i bratte Klinter og i Nord forløber i en øde og vid Sandodde, som ender i et langt Rev. Fra Landets højeste Punkt, hvor der findes en af Marinen under Krigen benyttet Udkigsstation, er en mægtig og pragtfuld Udsigt. At man idag ser omtrent 5 Mil over Beltet mod Nordvest og der tydeligt øjner det høje Bakkeland ved Kjerteminde, eller i Sydøst ser Fæmøs Bakke-knuder løftende sig blaa over Vandet med den berømte Ask paa deres Ryg, giver et Begreb om denne Udsigts Vidde. Senere, da Disen lettede, opdagede vi end-ogsaa Romsøs lille skarpskaarne Profil Nordøst for Kjerteminde, og Nakskovs lavtliggende Kirketaarn omtrent 7 Mil i Syd. Langelands og Sjællands herlige Kyster ligger i en Afstand af et Par Mil til hver Side, men synes ganske nær. Udover selve Omø har man herfra en fortrinlig orienterende Udsigt.

Acton Friis Agersø, Egholm & Omø

Fra sin nordlige Nabo Aggersø adskilles Omø ved det kun 2 km brede men indtil 50 m dybe Omø Sund. Mod Nord, Vest og Syd løber den ud i 3 Odder: Revet, Langelands Øre og Ørespids. Dens største Længde fra N. til S. er 47½ km, Bredden 2 km, og dens Fladeindhold er 817 Tdr. Ld. — Med sine to Byer, Havnebyen „Kirkehavn" og Landsbyen Omø By, og sine 354 Indbyggere danner den eget Kirkesogn i Sorø Amt. Øen er nu fuldstændig skovløs, men Navnet „Skovbanke" eller „Skoven" vidner endnu om, at her maa de sidste Rester af dens fordums Skove have ligget.

Paa begge Sider af „Ørespids" er der gjort Fund af Flinteleavinger fra Stenalderværksteder. Som synlige Minder om dens Oldtidsbebyggelse havde den endnu indtil for faa Aar siden en Langdysse, et delvis ødelagt Dyssekammer og en Gravhøj. Valdemar II's Jordebog kaldes den Omæ, og her nævnes af Vildt baade Daadyr og Hjort foruden Jagthus for Kongerne og deres Følge, saa Skov har der ikke været Mangel paa i de Tider. Da den norske Konge Erik Præstehader, hos hvem Marsk Stig havde søgt Tilflugt, i Aaret 1290 foretog et Plyndringstogt til Danmark, var Omø og Aggersø mellem de Egne, hvor han hærgede sammen med de Fredløse. — I 1309 udstedte Erik Menved et Brev fra Omø, hvad der viser at han ved den Lejlighed har benyttet sig af sin Jagtret til Stedet.

I „Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn" fra 1812 finder man følgende om Omø og Aggersø: „Deres frugtbare Jordbund, indbringende Fiskeri og overflødige Fuglevildt vare allerede længe bekiente. Saaledes læser man i Edvarsens Skiel-skørs Beskrivelse S. 302, at Kongens Jægermester ofte drog derhen paa Jagt, ventelig efter Vildgjæs, Vildænder og Bekkasiner, som der er Mængde af."

Det er for Omøs Vedkommende vanskeligt at rime disse Oplysninger sammen med det gamle Vers om de tre Søsterøer i Storebelt:

Aggersø er et dejligt Sted

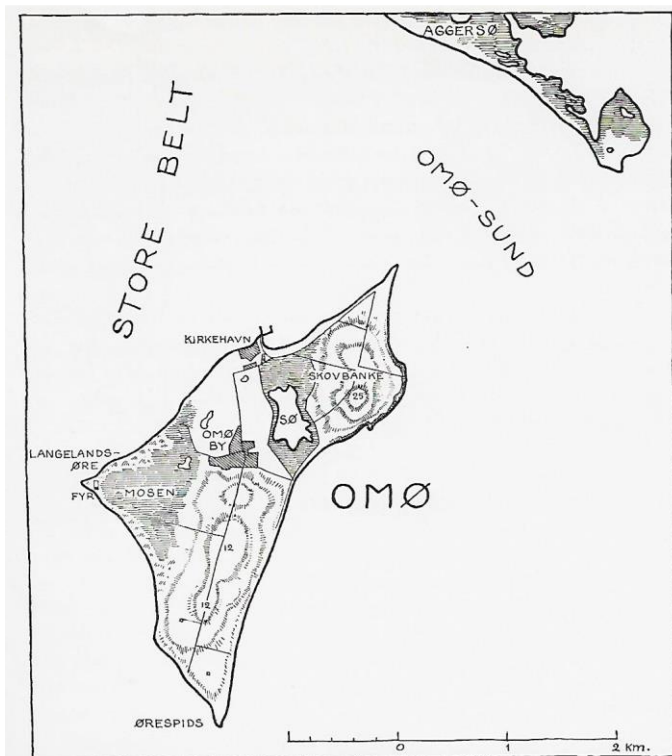
Acton Friis Aggersø, Egholm & Omø

og Egholm er en Krone.
Helleholm 1) er der lidet godt ved,
paa Omø er ikke værdt at komme.

— Denne Digter har næppe selv set Stedet!

Naar det fornævnte „Skilderie" siger, at „disse Egne have tjent til Opholdssted for Datidens Snaphaner" er det nok rigtigt, hvis der med Datiden menes Vikingetiden og den tidlige Middelalder, da ogsaa f. Eks. Sprogø var berygtet som Røverrede paa dette velegnede Strøg.

Pontoppidan nævner, at paa Omø „blev først i 1574 bygget en Kirke, til Tjeneste for Øboerne (paa Aggersø og Omø), hvilke tilforn søgte Guds Huus i Skielskør, men nu haves tvende smaae Kirker, hver paa sin Øe“. Omø Kirke opførtes første Gang af Træ, men blev ombygget af Bindingsværk i 1601. Først i 1828 blev den nuværende smukke Murstenskirke opført af Skelskør Kirke, som endnu ejer den. Den gamle Kirkes Altertavle findes nu i Nationalmusæet.

Sammen med Aggersø og Egholm tilhørte Øen Kansleren Johan Friis til Borreby, og kom senere sammen med disse Øer paa forskellige Hænder til i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. I 1812 købtes de af en Assessor Møller, af hvis 3 Børnebørn en Søn arvede Egholm, en anden Aggersøgaard og en Datter Fæstegodset paa Aggersø og Omø. Indbyggerne er nu forlængst bleven Selvejere. Folkemængden er 354, fordelt paa omtrent 90 Beboelser. Her findes af Bøndergaarde 27, hvoraf 17 i Omø By, medens Resten er spredt over hele Øen. Her er 2 Boelssteder og 8 Huse med Jord, hvoraf 6 i Bondebyen, der desuden rummer 16 jordløse Huse med Beboere i forskellige Livsstillinger, hvoraf 5 er Fiskere. I Kirkehavn bor ikke mindre end 30 Fiskerfamilier, og blandt Jordbrugerne findes omtrent en halv Snes Lejlighedsfiskere.

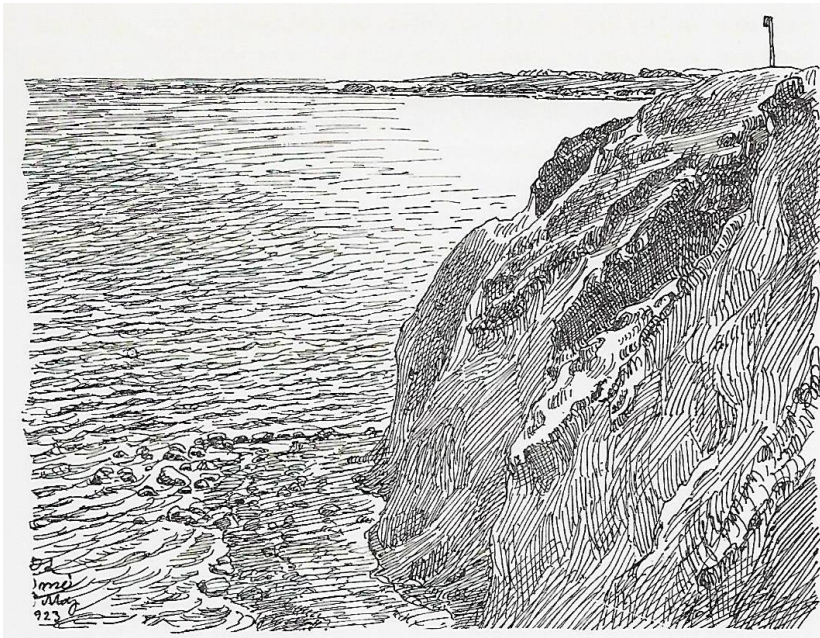
Fiskernes Antal paa Øen er da omtrent lige saa stort som Bøndernes, et ganske usædvanligt Forhold nutildags, hvor Fiskeriet paa saa godt som alle vore Øer næsten er forsvundet som professionelt Erhverv.

Det skal tilføjes, at Øen endnu for 50 Aar siden hverken havde sin egen Høker eller Mølle.

Paa Ole Jensens Mark nærved Skovbankens højeste Sted, ikke langt fra Klinten, findes to af de tidligere nævnte Oldtidsbegravelser, et Dyssekammer og en Langdysse. De er nu begge ødelagte. En Mejeribestyrer paa Øen, som interesserede sig for den Slags, har for 5—6 Aar siden fuldendt Ødelæggelsen af Gravkamret i den sidstnævnte ved Udgravning — uden dog at finde „noget videre“, siger Folk paa Øen. Men hvad fandt han, og hvor blev det af? — Dyssens Længde er omtr. 40 m, dens Bredde 12 m. Dens Længdeakse gaar i Retning S.S.V.—N.N.Ø. Randstenene er næsten alle fjærnede, og paa dens nordligste Ende er en Affaldsdyng, hvorimellem en Bunke Sten fra Markerne.

Acton Friis Agersø, Egholm & Omø

Nær den modsatte Ende findes inde paa den et stort og dybt T-formet Hul, hvori ses enkelte store Sten, Resten af det udgravede Kammer. Flere andre Steder paa den findes Spor af Gravning, og den opkastede Jord er dynget op om de tilbageværende Randsten — et sørgeligt Syn!

Den førnævnte mindre Gravhøj er efter Beboernes Udsagn forlængst ned-pløjet. —

Stedet om Langdyssen er overordentlig smukt, de Gamle valgte altid med Omhu. En vidunderlig Udsigt er der herfra over det østlige Mosedrag med dets store Sø, over begge Øens Byer, Havet og de omliggende Øer. Paa Højen gror en Vrimmel af Foraarets Blomster, den ligger som en lille yndig

Bakkeø midt i Agrenes sorte Muld og de sædgrønne Tavl. En Sjægger flyver forbi, mens vi er heroppe, og 4 Hortulaner, 3 Hanner og 1 Hun, spadserer omkring ude paa Pløjejorden.

Nedenfor Dyssen finder jeg en gammel, meget smuk Bondegaard paa Bakkeskræntens Vestside. Med sine vinduesløse, alvorlige Yderlænger, bag sine mægtige Pile og Popler og det tilgroede Stendige ligger den som en Fæstning, med det hvide, tillukkede Ansigt ud mod den Fremmede. „My house is my castle,“¹¹ siger man for sig selv — og gaar forbi.

Lige i Nærheden ligger en splinterny Bondegaard, et Skræmsel af en Cementstensbygning med ildrødt Tag af samme Materiale, der lyser frækt ud over al Landet. Gaarden ligner en Mellemting af en Samling Pakhuse og et moderne Fort. Man kan vende den engelske Sætning om og sige, at Ejeren har valgt en Fæstning til Bopæl. — De 3—4 gamle smukke Gaarde, som Skovbanken kan opvise, dominerer desværre ikke tilsammen nær saa meget i Landskabet som én eneste af den Slags Nybygninger.

Øen har sine Klinter mod Øst, og det er jo den ravgale Side og et ganske usædvanligt Fænomen i dette Land, hvor Vestenstormene er de herskende! De bestaar næsten udelukkende af Morænegrus og -sand, og mange store Kampestensblokke er fulgt med deres Skred ud i Stranden og ligger som en Barriere ved deres Fod. Jordsvaler sværmer om Klinten og bygger i dens Sider, og en stor Stærekoloni har slaaet sig ned i de gamle Huller, som disses retmæssige Indehavere er kommen for sent til at lægge Haand paa. Ude i Stranden svømmer en Flok Lappedykkere, der fylder Luften med deres besynderlige Skraal, der er en Mellemting af et Hanegal og et Svinehyl. De ynglende Stormmaager slaar rasende efter min Hat, her hvor jeg gaar langs Klintekammen, under hvilken de har deres Reder.

Langs Stranden gaar jeg ud til Nordspidsen, som yderst forløber jævnt i en vid Sandodde, der hist og her er græsklædt og mellem Strandens Tangdynger er klædt med Marehalm. En Stormmaagekoloni paa et Par Hundrede Individuer ruger her yderst i Græsset eller mellem Marehalmens Totter, og enkelte Hættemaager ligger paa Rede rundt om en lille Ferskvandsdam nær Revet sammen med nogle Strandskader.

Ved Oddens Spids ligger et Par Knortegæs i Græsset. Langsomt og efter mange Overvejelser bekvemmer de sig til at forlade Stedet, da de opdager mig. Tilfods sjokker de ud over Fladvandet, til de langt om længe naar et Sted, hvor de kan flyde; saa ror de videre, bestandig med det ene Øje vendt imod mig. Rundt om i Stranden jager Stenpikkere og gule Vipstjærter efter Fluer.

Solen bager, og det er helt Vindstille. Vældige Klodeskyer, højere og helligere og renere end Fuji-Yamas Sne, spejler deres Toppe i det blanke Hav. Grænsen mellem Himmel og Spejlbillede vilde ikke kunne ses, om ikke de fire hollandske Tjalke laa derude og drev for Strømmen med slappe Sejl.

Paa de alleryderste Marker, hvor Engelskgræsset har slaaet sin røde Farve ud i Solvarmen — her græsser et Par tøjrede Faar med nogle ganske spæde Lam. Og i et Bed af blomstrende Strandkarse, der straalere med blegviolette Bægre om de cadmiumsgule Støvdragere, staar i Nærheden en bedaget Vædder og trækker gnaven i sit Tøj for at komme hen til mig, mens han mumler Ting i Skægget, der er saa grimme at jeg ikke kan gentage dem.

Han var en Vædder af den gamle, danske Race, og det var kedeligt, han mødte mig med Uvilje, for i et saa sjældent forekommende Væsen ser jeg altid en fremragende Landsmand, omend der er noget semitisk-præget ved hans Fysiognomi. Væddere taler nemlig altid Jydsk, hvor man end møder dem

og uden Hensyn til Fødested — nærmere betegnet med Dialekt fra Fjends og Nørlyngs Herred. Og naar jeg træffer dem udenfor Jylland er det med den Gensynsglæde, som vilde præge Mødet med en kær Landsmand paa et øde Sted i Mombasa eller i den libyske Ørken.

Ordsproget siger, at Faarene paa Marken fører følgende Samtale:

„Jæ ve’ hje-em!“ siger det lille Lam.

„Jæ ve’ mæ-æ!“ siger Faaret.

„Bi lidt, men’ A blædder en Busk helle’ tow, saa vel A mæ-æ!“ siger den gamle Vædder.

Paa Jydsk hedder Vædderen altid Mads, ligesom Hingsten Klavs, Øget Lotte og Hankatten Lawst. De Navne er malende nok

En Vej fører langs Nordkysten forbi det søfyldte Moseterræn, som skiller Øens to Højdedrag. En Mængde Svømmefugle og Vadere holder til ved Bredderne af den store Sø og i de tætte Rørskove paa det overordentlig lave Land omkring den. Blishøns ser vi svømmende i Kanten af Rørene, og ude paa det aabne Vand ror nogle fiskende Lappedykkere. En Bekkasin flyver op foran os uden at sige noget, trækker lavt over Vandet og vil gaa ned i Rørene paa Søens modsatte Bred, men bliver skræmt af en Vibe og kommer tilbage forbi os igen, hvorpaa den forsvinder i en Bygmark. Den var stor og temmelig kortnæbbet, og det var ikke muligt at opdage Hvidt paa dens Bryst — sandsynligvis var det en Tredækker, én af de Fugle, som det snart er en sjælden Oplevelse at se hertillands.

Forbi Fiskerbyen fører Vejen ud i det store, vestlige Moseterræn, der indtager omtrent en Fjerdedel af hele Øens Areal.

Jeg befinder mig midt ude i Sumpene paa denne lave, delvis lynggroede Hedeflade, der strækker sig vidt i Nord og Syd og naar fra Havet helt ind til de vestligste Huse i Omø By. Tusindvis af Hættemaager ligger rugende ved Dammene omkring mig til alle Sider, Strandskader farer skrigende op ude fra Kysten og kredser over mig, og omkring i Lyngen løber de bittesmaa Engpibere klynkende mellem Tuerne for min Fod.

I den stegende Solhede har jeg kastet mig paa Maven i Lyngen og er kravlet hen til én af de store, sivgroede Damme, hvor Sollyset blænder fra det riflede Vand. Lige foran mig ved Bredden ligger en Skeand paa Rede, i Kikkerten ser jeg den paa faa Alens Hold. Solen skinner paa dens blanke Fjer, duknakket og moderøm bøjer den sig over sin Skat og venter paa, at Underet skal ske. Den ser -ud, som den er bleven lang i Ansigtet over, at det trækker saa umaadelig længe ud. — Omkring den farer Brushaner rundt i Græsset paa de lange Stylteben, der for deres Udseendes Skyld godt kunde have været knækket og sat sammen igen af en Fusker i Faget — de vender hele Tiden Hælen for langt ud til Siden. Deres strittende Halskraver er et uroligt Barometer over stadig tilbagevendende, kæmpemæssige Sindsoprør. Men lige i Øjeblikket er Ædningen paa sit Højeste, og Fjendtligheder og Erotik indstillet til senere Lejlighed. Deres Søgen efter Føde mellem Rør og Straa i Vandkanten er Serier af lynsnare Udfald med de farlige, lange Næb. Der er ingen Tid til at gantes, og kun i Forbifarten kan et Par Hanner i et Lynskud vise hinanden deres skrækindjagende Krigsmaling — nu har jeg advaret Dig!

En Atlingand og et Par Spidsænder trækker forbi. Langt ude i det Fjerne græsser sorte og hvide Faar med smaabitte Legetøjslam paa de magre, grønlig Pletter i den brune Lyngflade. Over dem skriger

Viber, skratter Hættemaager og piber Klirer deres Piccolosolo, mens Stormmaagerne laver stort Kor yderst ude ved den hvide Strand.

Men tæt omkring mig er det som jeg kan høre Lyngen sprage i Solvarmen paa den sorte Bund, og Sumpene bobler som Heksekedler. Mosen er som en eneste stor, pæsende Gryde, hvorfra de grønne Frøers ustandselige, revnefærdige „Quoak“ lyder som om Bobler danner sig paa Mosens dyndede Bund og brister paa dens fede Overflade — hele den store Gryde er ved at koge over ...

Og yderst ude staar Fyret og vakler i Varmebølgerne, som en stor Ske der er stukket i et Grødfad.

Lyset svier mine Øjne, Sveden springer under min Hue; jeg maa op paa en Tue, for at Brisen kan svale mig. — Saa, dér lettede Skeanden fra sin Rede — og én til, og saa endnu et Par tæt ved og trak sønderpaa!

Jeg vender Ansigtet bort fra den blændende Sol, og idet jeg ser til den anden Side synes alt Landet pludseligt at synke ned i dybe kølige Farver, Mosernes mørkblaa Vand, de gyldne Rørskove og saftiggrønne Græstuer.

Jeg styrer mine Skridt tilbage over Heden hjem mod Havnen, kaster Klæderne og gaar i Vandet fra Broen. Det er pludselig bleven lifligt at være til.

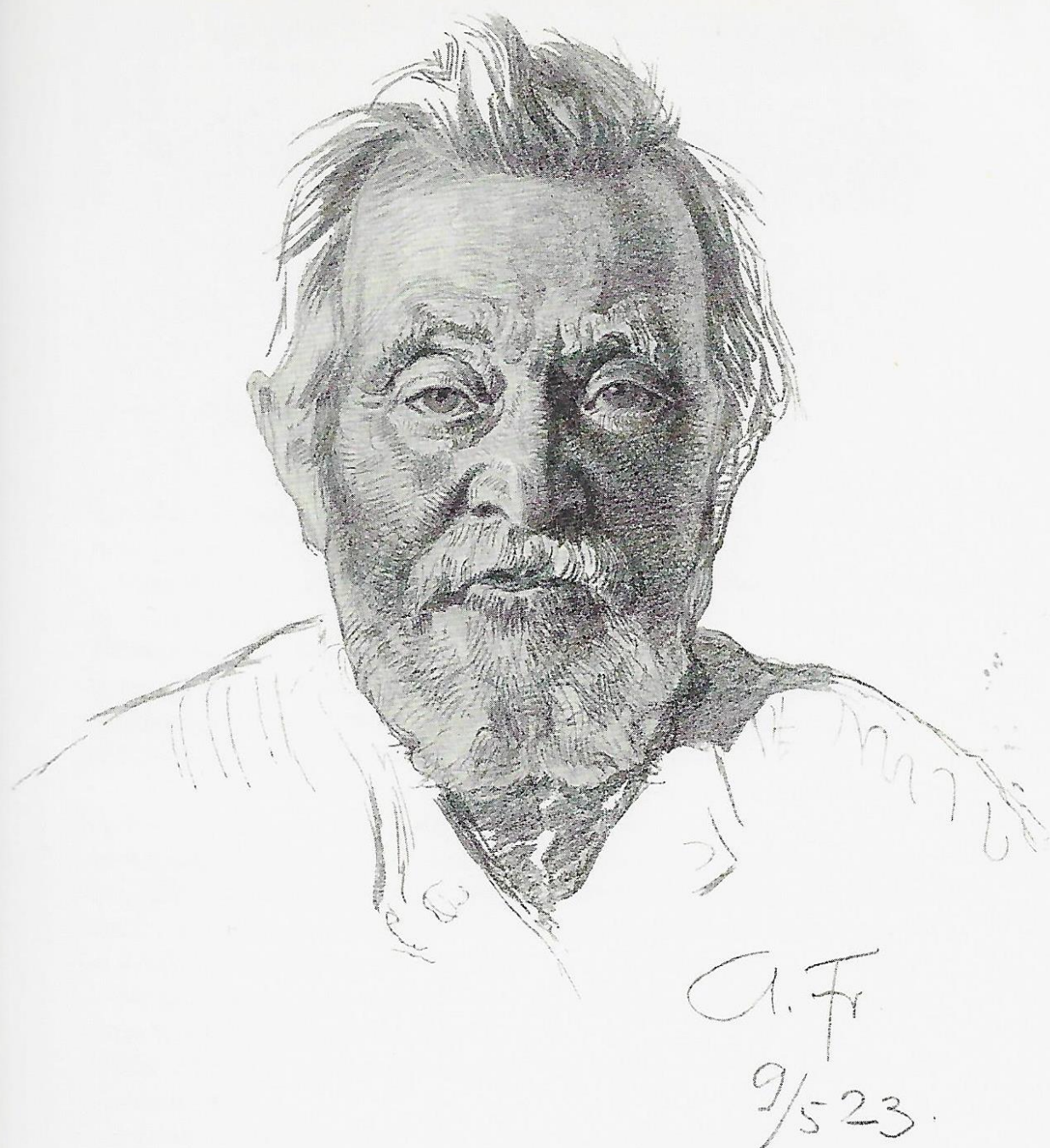
Fiskerbyen „Kirkehavn“ er af ganske nymodens Præg, og dens mange nyopførte Boliger bærer Vidne om, at der er kommen Penge til Huse under Krigs-aarene. Den minder om den velkendte „Stationsby“. Hvad dens Befolkning angaar er det kun ved sin stærke ydre Modsætning til Bondebyens Indvaanere, at den tildrager sig Opmærksomheden. Den afviger ikke ved sin Gennemsnitstype fra Sydsjællands Indbyggere. Og derfra er den da ogsaa i de senere Tider indvandret, især fra Egnen omkring Karrebæksminde. Gennemgaaende er de velvoksne, lysblonde Folk, og en gammel Fisker jeg tegnede er en god Type derfra.

Denne Gubbe har indtil for 2 Aar siden drevet Fiskeriet fra sin Baad, og han gaar dog nu i sit 77. Aar! Han er endnu en Svend helt igennem, et stort, tungt Karlfolk med svære Lemmer, jovial og med et glad „Ywsyn“. — Der er forøvrigt ikke meget hos ham, der minder om Liv paa Havet; som de fleste Øbofiskere her indenskærs er han lidt ferskvandsagtig. Sammenlign ham med Vestkystens „Striler“, der kan se ud som de er gjort af havrullet Egetømmer og tørret i Vestenstormen!

Hans Tale drejer sig mest om Minder fra da han som ganske ung for tilsøs, og de begynder den Dag da han paa sin første Rejse i 1866 strandede paa Jyllands Vestkyst. En Sømand med hans Overskud af Kræfter og fortrinligt Humør er selvsagt ikke kommen gennem Verden uden at rage i forrygende Bataljer med Folk af Alverdens Nationaliteter — det er ligefrem noget der udspringer af almindeligt Velbefindende.

Et af hans skønneste Minder er fra Tiden da han var Marinesoldat. Det var ogsaa i 1866, lige efter Krigen, da han selvsjette bankede en Snes tyske Matroser i en engelsk Havn og endte med at slaa Vejret ud af en dansk Underofficer, som vilde standse Slagsmaalet og greb vor Bersærk bagfra. Men han, der troede det var en Tysker der angreb paa unfair Vis, slog Underofficeren til Jorden med et Kvask. Hvorefter han naturligtvis pænt bar ham ombord.

Saadanne og lignende Spøgefuldheder fra Sømandstiden beretter han om, mens vi arbejder paa hans Kontrafej.

FISKER HANS JØRGEN IVERSEN FRA KIRKEHAVN PÅ OMØ

Acton Friis Agersø, Egholm & Omø

Men siden 1866 har han efter eget Sigende intet oplevet, der var Omtale værd. —

Stærkere Modsætninger end Øens to Byer kan vanskeligt tænkes. Dette gælder Byernes Alder og deres Arkitektur, Beboernes Haandtering og deres ydre Præg. Spadserer man fra Kirkehavn det Kvarters Vej op til Bondebyen, er man bogstavelig talt vandret halvandet Hundrede Aar tilbage i Tiden. Omø By er noget af det ejendommeligste og mest gammeldags, jeg har mødt, og udvendig velbevaret næsten til de mindste Enkeltheder. Dens gamle, pragtfulde Gaarde ligger tæt samlede om et Gadekjær, der er stort som en Sø. Af herlig Virkning er de enestaaende smukke, gamle Stendiger, der findes overalt som Skel mellem Huse og Gaarde og ud mod alle Veje. De er indtil 2 Alen høje og V/2 Alen brede, opbyggede af raa Kampesten med Jord imellem. Hist og her er de beplantet med Bukketorn, og i Aabningerne mellem Stenene gror et Væld af vilde, blomstrende Urter. Herlige Haver vender ud mod Vejene og mod det prægtige Gadekjær, som spejler Gaardenes skønne Længer. Den i 1828 opførte, kalkede Murstenskirke er meget smuk og yndigt beliggende mellem Byens Trær.

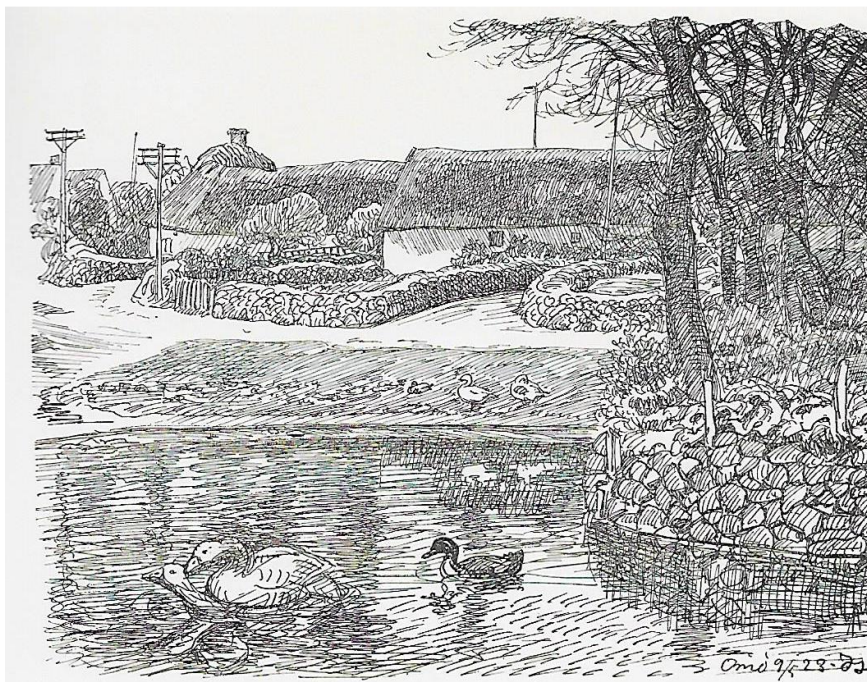

I denne besynderlige Landsby lever en gammel Befolkning, som hvad Udseende angaar for det meste paa mærkelig Vis afviger fra den senere fra Sjælland indvandrede Befolkning i Fiskerbyen. Medens denne gennemgaaende bestaar af store, lyse Folk, er de fleste af Bondebyens Indbyggere af Middelstørrelse eller under denne. Tillige ser man imellem dem mørke og fremmedartede Typer, som jeg ikke mindes at have truffet noget andet Sted i Landet. Det hænder at man standser og studser over et Ansigt hvis Form og Lød, ja endogsaa Udtryk man ikke kender noget Sidestykke til. Manden, der gaar forbi, er en mager og tætbygget, lav og noget ludende Skikkelse, med meget mørkt og stridt Haar, lav og bred Pande over et Par stærke Øjne og en kroget Næse. Man ser ind i et besynderlig uglad Ansigt, noget næsten fjendsk møder én — man føler sig uvelkommen her! Der er noget i Blikket som hos Dyr i Bur, Jagttagelse generer ham. Jeg kender Blikket fra fangne Rovfugle.

Acton Friis Agersø, Egholm & Omø

Det siges herovre, at disse Folk er Efterkommere af Øens ældste Indbyggere. Men hvorfra er de kommen og hvornaar, Stamfædrene til disse mørke Folk? For utvivlsomt er det Ætlinger af indvandrede Fremmede, vi her staar overfor, omend efterhaanden stærkt blandede. Tidspunktet for deres Indvandring kan meget vel ligge langt tilbage, thi Øboere kan Aarhundreder igennem beholde deres Præg ved bestandig Indgifte. Er det Venderkrigene, som her endnu har et uud-slettet Spor? Jeg skulde næsten tro det.

Den nære Fiskerby med dens nyindvandrede, lyse Befolkning vil vel snart ændre dette Forhold, og Beboernes Præg vil blive mere udjævnet. At dette allerede er begyndt kan man se paa Øens Ungdom. I begge Byer har jeg truffet unge Karle og Piger, hvis Ydre bar Præg deraf, og som forøvrigt ikke sjældent var af en ejendommelig Skønhed. Ved Havnen saå jeg saaledes ofte Ungdommen staa og vente ved Skelskør-Damperens Afgang eller paa dens Ankomst, og især de unge Pigebørn var forbavsende smukke. Hvis man kunde tale om en mørk, nordisk Type maatte det være denne. Deres Skikkelse er slank og af en herlig Rejsning — paa Svensk kalder man det „smart“. Deres Lød er mørk og gylden, men Haaret blondt. Brynene er kraftige, men fine og lige; de sidder lavt, og tæt sammen over den lige Næse. Det giver dem hvasse Øjne. Jeg har mødt denne Type ét eneste Sted før i Verden: i Vårmland! — Deres Smil er underlig sødmefyldt, men ligesom beskt paa Bunden. Jeg tænker paa da jeg som Dreng fangede Humlebier for at røve deres honningfyldte Sæk. Der er noget af den vilde Honnings Sødme i disse Pigers Blik og Smil. Men vogt Jer for den bitre Brod, I Omøkarle!

Mellem de fremmedartede Typer i Byen findes flere smukke baade ældre og yngre Mænd, medens Kvinderne mærkeligt nok langt mere bærer Præg af de uheldige Følger af langt Indgifte. Og her som saa mange Steder gælder det, at de gifte Kvinder allerede omkring Trediveaarsalderen er medtaget af det altfor stærke og ensformige huslige Slid. Ogsaa heri finder et Modsætningsforhold Sted mellem denne By og Fiskerbyen, hvor alt synes mere fremskredent.

Sogneraadsformand Erik Jensen, som gav mig mange værdifulde Oplysninger om Forhold paa Øen, fortæller om dens Dyreliv følgende: Her findes endnu „Mosegrise" (Vandrotter) i stor Mængde, men

de er dog langt fra den Landeplage nu som tidligere. Af Muldvarpe er der ingen paa Øen, derimod en Del Markmus. Den brune Rotte viser sig lejlighedsvis, sandsynligvis kommen hertil med Fiskerfartøjer eller andre Skibe. En Del Harer er her endnu, hvorimod Agerhønsene er udryddede. Ingen Form for Rovdyr er forekommet paa Øen indenfor Mands Minde.

— Det er besynderligt med Vandrottens sporadiske Forekomst paa Smaa-øerne, og den store Forskel i deres Antal til forskellige Tider kan vel kun forklares ved Sygdomme eller ved den Virkning, som særligt strænge Vintre kan have. Her paa Øen frøs saaledes en Mængde af dem ihjæl i den langvarige og haarde Frostperiode i 1893. Men hvorfor hjemsøgte de f. Eks. Sprogø særlig stærkt 1915—16, Aggersø og Omø et Par Aar senere, Lyø i 1901—02 og Livø i Limfjorden 1878, hvor Plagen varede i 5 Aar — hvorpaa Tallet atter allevegne mindskedes stærkt? Der er noget heri der minder om Lemmingens Optræden i vore nordlige Nabolande.

Det er Kristi Himmelfartsdag, en aarie og stille Helligdagsmorgen. Den aftagende Maane staar endnu svagt synlig paa Himlen, men Solsorterne er begyndt at fløjte, ellers høres ikke en Lyd fra nær eller fjærn. Skorstenene sender den første, blaa Røg op i Morgenluften, hvis Brise driver den langsomt mod Syd. Øvre paa Aggersø ser jeg paa Røgen fra Mejeriskorstenen, at dér er Vinden stik modsat.

Jeg spadserer op til Omø By for at se den endnu engang, og gaar ensom midt i de morgenstille, lune Gyder mellem Stendiger og gamle Længer, og mellem Haverne, hvis brunsorte Muld allerede begynder at tilbagestraale Solens Varme, mens Liljerne derinde sender en bedøvende Duft ud i den lysdirrende Morgenluft. Ensomt og stille er der omkring det gamle Gadekjær, som ligger blankt og spejler Stendigerne, de hvide Længer og mægtige Aske ved dets Bred.

I Byen døde for et Par Dage siden Øens forhenværende, ældgamle Sogneraadsformand, og idag skal han begraves. Omkring den store, fornemme Patri-ciergaard, hvor den gamle Høvding nu ligger paa Straa, er det som om Stilheden er mere fortættet end andre Steder paa denne Helligdagsmorgen. Ingen

Acton Friis Agersø, Egholm & Omø

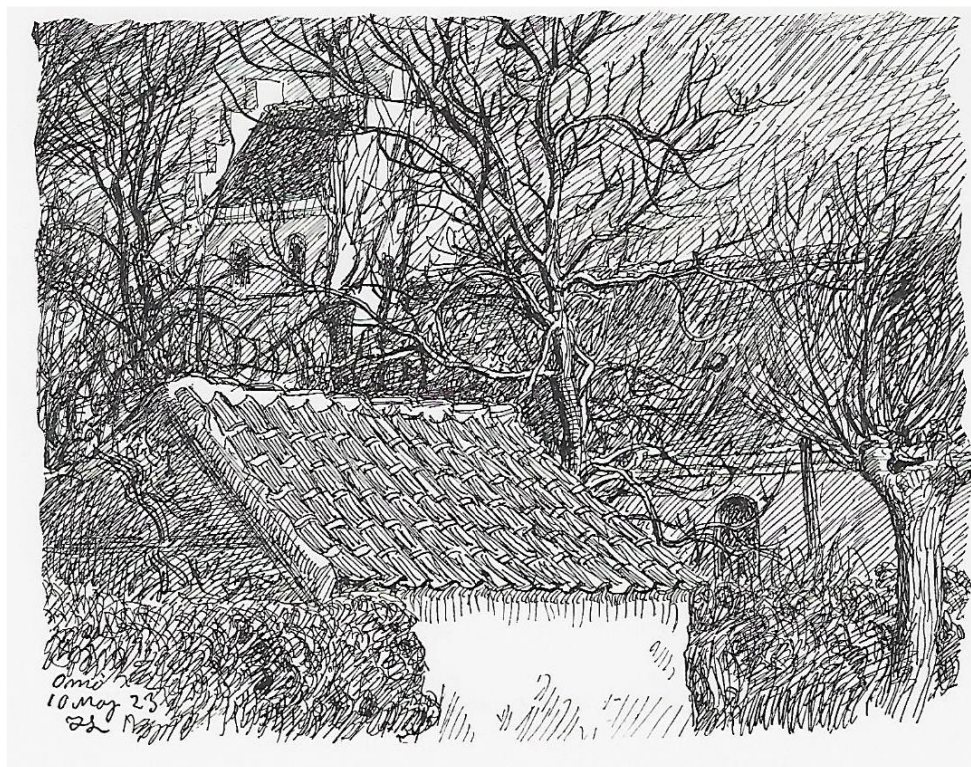
Mennesker ser jeg nogetsteds paa Vejene, blot hist og her i en Have en af de kvindelige, søndagsklædte Beboere, eller en Pige, som langsomt færdes fra den ene Længe til den anden. — To Gæs gaar og græsser paa et af de høje Diger. En Høne med Kyllinger baler i Vejstøvet under et Gærde. Paa en lille sollys Toft staar tre akkurat lige store, hvide Gedekid tøjrede; engang imellem bræger de stiltfærdigt, det lyder som naar Spædbørn græder i Søvn.

Fred overalt. —

Men henne ved et Vejsving, hvor en Stump Staaltraadsnet adskiller et Havehjørne fra Grøften, staar to Hankatte og skeler til hinanden. Det er et Par grove, bredkjævede Handyr med Skipperskæg og Øjnene næsten helt tillukkede af Skrammer fra utallige Slagsmaal og af Øjeblikkets Mordlyst. Ørerne er lagt tæt henad Nakken. Den ene er gul som Okker, den anden kulsort. Hver for sig er deres Udtryk saa modbydeligt, at de ikke tør se hinanden i Ansigtet. Der er kun tre Tommers Afstand mellem deres Næser, men Havens tynde Staaltraadsnet skiller dem. Saadan staar de og skeler, mens de afsynger en barbarisk og uhyggelig Melodi, der jamrer op og ned.

Men pludselig jager den sorte med et brutalt Rusk Hovedet tværs igennem Nettet, med en Kraft saa Staaltraadet synger vidt og bredt — og i næste Nu rammer dens Pande Modpartens med en Skalle. Fjenden viger ikke en Millimeter. Panderne er tæt sammentrykkede, Halernes Rod gaar i en Bue op i Luften mens Spidserne dirrer i Støvet. Dér staar de, der sker ikke mere, ingen af dem tør røre sig. — Men Sangen, der afbrødes, sættes nu op i de højeste Registre. En uhyggelig clinch! Saadan svarjer Svenskeren lige før han trækker Kniv ...

De er to Helvedesmaskiner, som er sat i Bero, men som vil eksplodere absolut samtidigt. Paa et ganske vilkaarligt men meget nært Tidspunkt vil Dommedag slippes løs i Landsbygaden uden Hensyn til Helligdagsfred!

Men just som det værste skal hænde kommer en Vogn hastigt svingende om Hjørnet og indhyller Hegnet i en tyk Sky af Vejmæl. Da denne trækker bort, er den gule forsvunden, sporløst. Den sorte staar endnu et Øjeblik i Dækstilling — saa slappes Fjedrene i den, den slaar to Slag med Halen, hvorefter Elektriciteten langsomt udlades. Saa ryster den Støvet af sin Pels, hvorpaa den sænker Bagkroppen og laver en Pyt paa Stedet til æwigt Minde om Modparten. Og derefter skrider den langsomt og „siegesebewusst“ ind i Haven, hvor den forsvinder under de nyudsprungne Stikkelsbærbuske. —

Inde i en gammel prægtig Bondehave, hvor „Tusindpiger“ og Pinseliljer staar i Flor paa Siderne af de nysrevne, solvarme Gange, ligger en utæt og forfalden Baad med Kølen i Vejret. Nu bruges den til Hønsehus, og en Skrukhøne ligger med et Kuld Kyllinger inde i dens Skygge. — Men Baaden har sin Historie, som den kan ligge og tænke paa efter at den er kommen paa Aftægt.

„Den har været med i Krigen,“ siger den gamle, hvidhaarede Bonde, som viser mig rundt i Haven. „Og sidst har nogen brugt den til at flygte i. En Dag i det sidste Krigsaar blev den funden af en Lodsbaad udfor Sydvestkysten af Lolland, hvor den nok har staaet paa Grund paa Sandene, for dér laa paa Fladvandet fem døde Mænd, men én laa endnu indeni Baaden. Det var russiske Krigsfanger allesammen, det kunde man se paa Klæderne, og de var vel flygtede ovre fra Slesvig og forslaaet hertil af Stormen, som blæste i de Dage. Lodsbaaden bragte Jollen herind med den sidste Mand liggende paa Bunden under Tofterne. Saa blev han begravet her. — Og nu har han det jo meget godt!“ siger den Gamle. „Men Gud véd for Resten hvor saadan én er fra, og hvem han nu har været?“

Ja, Gud véd det! — Nu sidder Skrukhønen og hygger sig under Læet af den gamle Baad. Hvor før den døde Mand boede, vrimler det nu af Liv — selv om det bare er Kyllinger ...

1) Helleholm er Aggersøs sandede, ufrugtbare Sydøstspids, tidligere ved et Sund adskilt fra denne.

Omø Gæs ved et Stendige i Omø By

